

COVID-19 Pandemi Sürecinde Sosyal Politika ve Yerel Yönetimler: İstanbul İlçe Belediyeleri Örneği

Gülcan URHAN¹

ORCID: 0000-0002-2259-137X

Sinem ARSLANKOÇ²

ORCID: 0000-0002-8003-9356

Öz: Aralık 2019'da ortaya çıkan COVID-19 salgını ve yarattığı sosyal sorunlar hem ulus devletlerin sosyal politika düzenlemelerini hem de yerel yönetimlerin aktif rolünü etkiledi. Günümüzde belediyeler, refah sağlayan ve ortak ihtiyaçları karşılayan yerel refah sistemindeki en önemli aktörler olarak ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmada, İstanbul metropol kent düzeyinde, yerel düzeyde küresel bir salgına nasıl yanıt verilebileceğini ele alarak potansiyelleri, kapasiteleri, mücadele alanlarını ve fırsatları ortaya çıkarmak amacıyla doküman inceleme yöntemiyle belediyelerin sosyal politika alanında sunduğu hizmetler refah devleti ve yerel refah perspektifinden değerlendirilmiştir. Bu amaçla İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve farklı sosyo-ekonomik ve demografik koşullara sahip olduğu tespit edilen beş ilçe belediyesi incelenmiştir. Çalışma sonucunda belediyelerin yerel yönetimler düzeyinde koruyucu ve önleyici tedbirler aldıkları; bazı sosyal yardım uygulamaları gerçekleştirdikleri ve dezavantajlı gruplara sınırlı sosyal hizmet sundukları tespit edilmiştir. Bulgular, pandemi başlangıcında belediyelerin temel ihtiyaçların karşılanmasına yönelik hizmetlere öncelik verdiği; daha sonraki süreçte teknoloji kullanımında ise (psikolojik danışma, telefonla danışmanlık, video ve canlı internet yayıncılığı ve bilgilendirici seminerler gibi) yeni deneyimler kazanmaya başladıklarını ortaya koymuştur. Bu deneyimlerden elde edilen bilgi ve hizmetlerin sürdürülebileceği öngörülmekle birlikte, belediyelerin kurumsallaşma, gelir ve sosyo-ekonomik gelişme bağlamında sosyal hizmetlerin niteliğinin farklılaştığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yerel Yönetim, COVID-19, Sosyal Politika, Yerel Refah Sistemi

¹ Dr. Öğretmeni, İstinye Üniversitesi, Sosyal Hizmet Bölümü,

² Arş.Gör. , İstinye Üniversitesi, Sosyal Hizmet Bölümü,

Makale Geliş Tarihi: 30.01.2021- Makale Kabul Tarihi:02.03.2021

Social Policy and Local Governments During the COVID19 Pandemic: The Case of District Municipalities in Istanbul

Abstract: The COVID-19 epidemic that emerged in December 2019 and the social problems it created affected both the social policy regulations of the nation states and the active role of local governments. Today, municipalities are emerging as the most important actors in the local welfare system that provide prosperity and meet common needs. In this study, the services provided by the municipalities in the field of social policy were evaluated from the perspective of the welfare state and local welfare in order to reveal the potentials, capacities, areas of struggle and opportunities by addressing how to respond to a global epidemic at the metropolitan city level of Istanbul at the local level. It was used document review method in this study. For this purpose, Istanbul Metropolitan Municipality and five district municipalities determined to have different socio-economic and demographic conditions were examined. As a result of the study, the municipalities took protective and preventive measures at the level of local governments; It was determined that they carried out some social assistance practices and offered limited social services to disadvantaged groups. The findings show that at the onset of the pandemic, municipalities prioritize services aimed at meeting basic needs; it revealed that they started to gain new experiences in using technology (such as psychological counseling, telephone counseling, video and live internet broadcasting and informative seminars) in the later period. Although it is predicted that the information and services obtained from these experiences can be maintained, it has been determined that the quality of social services in the context of institutionalization, income and socioeconomic development of the municipalities has been determined.

Keywords: Local Governments, COVID-19, Social Policy, Local Welfare System

Giriş

COVID-19 pandemisi, küreselleşmenin yoğun olduğu, neo-liberal kapitalizm krizlerinin art arda yaşandığı bir dönemde ortaya çıkmıştır. Bazı araştırmacı ve yazarlar yayılım hızı ve bulaştırıcılığı yüksek bu küresel virüs salgınının açmazları, belirsizlikleri, yıkım ve fırsatları ile dünyada yeni bir dönemi başlattığını ileri sürmektedir (Makarychev ve Romashko, 2021; Saad-Filho, 2020; Lichfield, 2020, Roberts, 2020). Gerçekten de COVID-19 pandemisinin, küresel bir risk olarak çok sayıda ölüm vakası, işsizlik, ekonomik kayıplar, eşitsizliklerin ve yoksulluğun

derinleşmesi, güvensizlik ve belirsizlik gibi sorunlarla karşı karşıya kalan tüm ülkelerde derin izler bırakacağı görülmektedir. Aynı zamanda bir kriz olarak da tanımlanan bu sürecin, uluslararası organizasyonlara kapasitelerini geliştirme konusunda yeni fırsatlar yaratma olasılığı da bulunmaktadır (Debre ve Dijkstra, 2020). Ancak virüsle mücadelede küresel güçler ve kaynaklardan çok ulusal ve yerel düzeyde alınan önlemler ve müdahalelerin ön plana çıktığı da bir gerçektir (Makarychev ve Romashko, 2021). Salgının başladığı 2019'un sonlarından bu yana ulusal düzeyde salgınla mücadelede devlet kapasitesinin sınındığı bir süreç yaşandığı söylenebilir. Salgına sadece gelişmekte olan ya da az gelişmiş ülkelerin değil, gelişmiş ülkelerin de sağlık ve sosyal güvenlik sistemleri hızlı yanıt verememiş, bulaştırıcılığını azaltacak önlemlerde, koruyucu ekipmanların üretimi ve dağıtımında yetersiz kalmıştır³.

Bu yetersizliklerin, yaklaşık kırk yıllık neo-liberal politikaların çeşitli hizmet sistemlerinin parçalanmasını, ayrışmasını aktif olarak teşvik etmesi ve devletin sosyal refah kapasitesini azaltma, küçültme politikalarıyla yakından ilişkili olduğunu söyleyebiliriz. Gelinen noktada hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde salgının yıkıcı etkisinin, sadece fiziksel ve tıbbi yönüyle değil ekonomi, siyaset, toplum ve ruh sağlığı üzerindeki derin etkileri nedeniyle de devlet, piyasa ve sivil toplumun sosyal refahın sağlanmasındaki rolünün tekrar sorgulanmaya başlandığı görülmektedir (Comas-Herrera vd. 2020; Mok, Ku ve Yuda 2020). Sandher ve Kleider (2020) COVID-19 pandemisinin refah devleti üzerinde olası etkilerini tartıştıkları makalede gelişmiş ülkelerdeki hükümetlerin, refah devletlerini çok daha cömert hale getirerek COVID-19 krizine yanıt verdiklerini ve tarihsel perspektifle ele alındığında, bu cömertliğin, salgının etkisi azalsa bile devam edebileceğine işaret ettiğini öne sürmektedirler. Bununla birlikte daha cömert bir refah devleti talep edenler, sadece düşük vasıflı bir azınlık ise hükümetlerin bu talebi gerçekleştirmek için çok az baskı hissedeceklerine de dikkat çekmektedirler.

Küresel bir nitelik de taşıyan COVID-19 pandemisinin yarattığı sorunlar ve pandemiyle mücadele sürecine bakıldığında devletleri, ulusal hükümetlerin sorumlu olduğu iddia edilen egemen ulus devlet ve sınırlar dünyasına geri getirdiği söylenebilir (Makarychev ve Romashko, 2021). Nitekim, salgın sürecindeki kamusal müdahalelerin de ortaya koyduğu gibi, merkezi yönetimler, risklerin önlenmesi ve telafisindeki temel rollerinden kaçamamışlardır. Ancak, özellikle gelişmekte olan ülkelerin geçmiş krizlerin maliyetleriyle uğraştıkları ve içsel krizler nedeniyle gelecekteki krizleri tahmin etme ve yönetme yetenekleri zayıfladığı için, değişen refah ihtiyaçları ve sosyal politika beklentilerini yönetmede çok daha zor bir döneme girdikleri öngörülebilir (Roberts, 2020: 607).

Bu dönemde en çok konuşulan konular arasında ekonomik büyüme, refah devletinin kapasitesi ve sosyal politika olması da bu öngörüğü desteklemektedir.

³ ABD ve İngiltere salgının ilk aylarında sağlık çalışanlarına koruyucu ekipmanları üretmedikleri için dağıtmadıkları görülmüştür (Saad-Filho, 2020: 478).

Yapılan çalışmalarda COVID-19 salgınının etkilerinin başlangıçta beklenenden çok daha büyük ve daha karmaşık olabileceğine dikkat çekilmekte, tüm dünya ülkelerinde ama özellikle düşük ve orta gelirli olanlarda, en yoksul nüfus üzerindeki etkileri ile ilgili endişeler dile getirilmektedir. Özellikle bu nüfus gruplarının önleyici tedbirleri (sosyal izolasyon gibi) benimsemekte güçlük çekmeleri; bulaşma riskini artıran pragmatik bir güvenlik açığına maruz kalmaları ve sağlık hizmetlerine erişimlerinde zorluklarla karşılaşma riskleri, hükümetlerin özel ilgisini gerektiren ve yönetilmesi gereken karmaşık, dinamik bir durum yaratmıştır (de Souza, Machado ve do Carmo, 2020). Ülkeden ülkeye değişen ‘sosyal izolasyon’, ‘fiziksel mesafe’ uygulamaları ile sosyal politikalar, hükümetlerin ortaya koyduğu ekonomik önlem paketlerinde önemli bir rol oynamıştır. Çünkü salgın, ekonomik faaliyetleri sekteye uğratmanın yanı sıra, var olan yoksulluğu derinleştirmiş, işsizlik ve güvencesizliğin artmasıyla yeni yoksulluklar üretmiş, bakım ve sosyal hizmetlere ihtiyaç duyan kırılgan grupların bu gereksinimlerinin karşılanması krizine neden olmuştur. Aynı zamanda bölgesel eşitsizliklerin de özellikle COVID-19 ölüm vakaları üzerinde etkisi olduğu gözlenmiştir. Fransa’da aşırı ölüm oranlarına dayalı potansiyel bulaşma kanallarını inceleyen bir çalışmada, salgının ölüm oranları üzerindeki etkisinde, milli gelir dağılımında %25’in altındaki belediye sınırlarında COVID-19 nedeniyle ölümler ile yoksulluk seviyeleri arasında pozitif bir ilişki olduğuna dair güçlü kanıtlar bulunduğu ortaya konulmuştur. Söz konusu araştırma ayrıca, yoksul belediyelerin, daha genel olarak hem çalışma hem de kötü barınma koşullarından dolayı salgın için güçlü bir yayılım kanalı olarak hareket ettiğini de göstermiştir (Brandily vd. 2020).

Salgının sağlık, ekonomi, siyaset, kültürel ve teknolojik birçok boyuttaki sistemik etkileri, insanın fiziksel sağlığının korunması, hayatta kalması ve sosyal refah gereksinimleri ile küresel ve ulusal ekonomik sistemin yeniden yapılanması arasındaki seçimlerde kendini göstermektedir. Aynı zamanda dünyada küresel çözümlerden ziyade yerel çözümlere odaklanıldığı ve alternatif, yaratıcı çözümlerin ilgi gördüğü bir durum da yaratmıştır. Bu süreçte, merkezi yönetimler genel olarak COVID-19 pandemisi ile mücadelede, karantina ya da kapanma gibi tek bir mücadele yöntemi yerine, çeşitli alanlarda (sosyal, sağlık, tıbbi, ekonomik) 'karma' bir politika izlemiş, sosyal güvenlik, sosyal hizmetler, sosyal yardımlar, sübvansiyonlar gibi farklı sosyal politika araçlarını kullanmışlardır (Capano vd. 2020: 291). Birçok ülkede salgının önlenmesi ve ihtiyaç duyulan hizmetlerin ulaştırılmasında merkezi yönetime göre daha hızlı yanıt verebilen yerel yönetimler yetki ve finans kapasiteleri farklılık gösterse de sosyal politika uygulamalarını geliştirmişlerdir. Belediyelerin COVID-19’un toplum üzerindeki etkilerini ve oluşturduğu riski daha hızlı analiz ederek, halkı ve merkezi yönetimleri yönlendiren bir konumda durduğu görülmektedir. Örneğin Fransa’da belediyeler merkezi yönetimin bürokratik katılığının tersine, temel kamu hizmetlerinin devamlılığını sağlamak ve “kapanma” durumunun ortaya çıkardığı sosyal sorunlara ve eşitsizliklere yönelik yeni hizmetler sağlamak için kendilerini hızla yeniden organize

edebilmişlerdir (Boys, Alaux, Eymeri-Douzans ve Saboune, 2020). Bununla birlikte belediyelerin merkezi yönetimle ilişkileri, kaynakları ve sosyal politika üretme kapasiteleri farklılık göstermektedir. Bazı ülkelerde eğitime ara verilmesi gibi kritik kararları hızlı bir şekilde kendi inisiyatifleri ile alabilirken, Türkiye gibi merkezi yönetimin güçlü olduğu ülkelerde merkezden gelecek kararlar süreçte daha belirleyici olabilmektedir (Avcı, 2020).

Esasen günümüzde belediyeler, küreselleşmenin yoğun olduğu bir dünyada yerel refah sisteminin baş aktörleri olarak uluslararası, ulusal düzeydeki sistemlerden etkilenen, ulusal düzeydeki sosyal politika uygulamaları belirleyici bir işlev gören yönetsel birimlerdir (Urhan, 2014). Zira belediyeler, yerelin dinamiklerini anlama, yerel halkın ihtiyaçlarını, taleplerini belirleme ve merkezi hükümetin etkili politika kararları almalarında etkilidirler. Bu bağlamda COVID-19 pandemisi hem ulusal hem de uluslararası yönetsel, ekonomik, politik, sosyal tüm sistemleri etkilerken, krizle başa çıkmada ulusal düzeyde oluşturulan sosyal politikaların yerele nasıl yansıdığını anlamak önemlidir. Bu süreçte yerel yönetimlerin sosyal politika yanıtının da önemli birer rehber görevi gördüğü söylenebilir. Zira kendi sınırları içinde yaşayan topluluklara hızlı ve etkili çözümler sunmaya çalışan belediyelerin ortaya koydukları uygulamalar diğerlerine öncü olabilmektedir. Ancak merkezi ve yerel yönetimler arasında koordinasyon eksiklikleri, yasal ve yönetsel sorumluluklar ve bu alanda yaşanan karmaşa salgına toplumsal ve sistemsel bir bütünlük içinde tepki vermenin önündeki en büyük engellerden biri olarak tespit edilmektedir (Sandher ve Kleider, 2020).

Bu makale, COVID-19 pandemisi sürerken vatandaşa en yakın hizmet sunan yönetsel birimler olan ve onların yaşamına doğrudan etkide bulunan yerel yönetimlerin Türkiye'deki sosyal politika uygulamalarını İstanbul metropol kenti düzeyinde derinlemesine ele alarak potansiyelleri, kapasiteleri, mücadele alanları ve fırsatlarını ortaya koymak amacındadır. Makalede, belediyelerin sosyal politika alanında sunduğu hizmetler, refah devleti ve yerel refah perspektifinden ele alınarak değerlendirilecektir. Çalışmanın ilk bölümünde refah devleti, yerel refah sistemi ve yerel yönetim kavramları ile günümüzdeki eğilimler ortaya konulacaktır. Çalışmanın ikinci bölümünde ise günümüzde küreselin yereli nasıl etkilediği salgınlar boyutunda ele alınacak ve dünyadaki gelişmelerle birlikte Türkiye'de merkezi ve yerel yönetimlerin COVID-19 ile mücadeledeki rollerine değinilecektir. Çalışmanın üçüncü bölümünde küresel olgulardan en çok etkilenecek metropol olan İstanbul'un yerel yönetim düzeyindeki COVID-19 ile mücadele programları değerlendirilecektir. Bu amaçla döküman incelemesi yöntemi kullanılarak İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin (İBB) yanı sıra İstanbul'un sosyo-ekonomik, göç, politik, kültürel bağlamda farklılıkları yansıtabileceği beş ilçesi (Esenyurt, Küçükçekmece, Bağcılar, Şişli ve Pendik) makalenin kapsamına alınmış ve bu ilçelerde yer alan belediyelerin vermiş olduğu sosyal hizmetler değerlendirilmiştir. Bu makale ile COVID-19 gibi hızla tüm dünyayı etkileyen bir salgına yönelik yerel yönetimlerin aldıkları önlemler ve oluşturdukları politikaları yerel refah sistemi ve dinamikleri

bağlamında değerlendiren ilk çalışma olması nedeniyle önemlidir.

Kavramsal ve Kuramsal Temeller

Refah Devleti ve Sosyal Politika

Devlet kavramı, diğer sosyal kavramlar gibi zaman ve mekâna göre farklılık gösteren, farklı disiplinler tarafından farklı yönleriyle ele alınan ve tanımında tam uzlaşa sağlanamayan bir kavramdır. Bununla birlikte modern devleti tanımladığımızda belli bir mekânda belli bir tarihte ortaya çıkan ve günümüze çeşitli formlarıyla ulaşan bir siyasal ve ekonomik örgüt olduğu konusunda bir uzlaşa olduğunu söyleyebiliriz. Modern devlet, Batı Avrupa’da feodalitenin yıkılışı ile başlayan ekonomik ve siyasal dönüşümlerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Durdu, 2009: 39). Orta Çağ’da başlayan ekonomik ve siyasal dönüşüm üretim biçimini, iktidar ilişkilerini değiştirmekle kalmamış, toplumsal ilişki ve yaşam biçimlerini de dönüştürmüştür. Fransız Devrimi öncesi meydana gelen sosyo-kültürel olaylar, kurulacak yeni ulus devletin zeminini hazırlamıştır. Bu gelişmelerle, insanların tebaalıktan çıkıp etkin özneler olarak, kendi iradeleri ile ulus oluşturup bir araya gelmesinden sonra, ekonomik, siyasal, toplumsal ilişkilerin düzenlenmesi için yeni bir devlet türü olan ulus-devlet örgütlenmesi gerçekleşmiştir (Sağ ve Aslan, 2001: 175).

Bu yeni devlet örgütlenmesinde ulusal yurttaşlık kurumu ve içinde barındırdığı sosyal ve siyasal haklar, birey-devlet ilişkisini yeniden kurmuş, yurttaşlık kurumu, Batı kapitalizm sisteminde güç ilişkileri ve demokratikleşmeye paralel olarak gelişmiştir. Aynı şekilde sosyal politika ve refah devletinin kökenlerini de bu dinamiklerde aramak gerekir. Zira ulus-devletin sosyal niteliğini yani hukuki haklar zemininde sosyal refah hizmetlerini ortaya çıkaran esas mesele kapitalist üretim ve bölüşüm ilişkileridir (Kongar, 2007: 148). Bilindiği gibi, kapitalizm, sermaye ile emek arasında bir sınıf ilişkisi üzerinde yükselir. Emek üzerinde denetim, kapitalist kar açısından yaşamsal bir önem taşır. Aynı şekilde emek üzerindeki denetim ve piyasa ücreti üzerindeki sınıf mücadelesi dinamiği de kapitalist gelişmenin seyri üzerinde etkilidir (Harvey, 2003: 205). Kapitalizmin mantığı içinde bölüşümün pazar mekanizmasına bağlı olarak yapılanması emeğin tam metalaşması riskini de beraberinde getirmiş, Batı’da işçi sınıfının kapitalizme karşı verdiği mücadeleleri ve bu mücadelelerin siyasallaşmasına bağlı olarak modern sosyal politika uygulamaları ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla sosyal politika, öncelikle emek ve sermaye arasındaki çelişkilerin ve eşitsizliğin görülmeye başlandığı sanayileşmiş toplumlara özgü bir politika olarak belirmiş ve temel amacı emek-sermaye arasındaki çatışmaları azaltmak olmuştur (Koray, 2008:33). Bu gelişmeler, aynı zamanda kapitalist sistemin sürdürülebilirliğini de sağlayan gelişmelerdir. Sistem ancak emek gücünü metalaştırarak evrilebilir, diğer yandan emeğin tamamen metalaşması yok olmasına da neden olabilir. Ekonomik liberalizm ile sosyal korumacılık gibi iki düzenleyici ilkenin çatışması kapitalizme ciddi bir tehlike oluşturabilecek güçtedir. Bu nedenle

kapitalist sistem, içindeki sınıf çatışması ve işçi sınıfının baskılarından kendini korumak için refah devleti ve sosyal güvenlik sistemini geliştirmiştir (Arın, 1997).

Bu bağlamda, refah devleti 1940-1970 yılları arasında altın çağını yaşamış olsa da temellerinin 19. yüzyıla Bismarck Almanya'sına kadar uzandığı ve toplumsal sınıf mücadelelerinin siyasal bir ürünü olduğu söylenebilir. Bu ortamda sanayileşme ile birlikte, mesleki, fizyolojik ve sosyo-ekonomik risklerle karşı karşıya kalan birey ve ailelere yönelik geleneksel sosyal koruma yönetmelerinin yetersiz kalması, kaçınılmaz olarak devlet eliyle örgütlenen ve günümüzde sosyal politikanın en önemli aracı olarak işlev gören sosyal güvenlik sistemlerinin oluşturulması zorunluluğunu doğurmuştur (Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2012: 8-13). Diğer yandan Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarının yaşanması, devletin ekonomik ve sosyal açıdan etkinliğini arttırması gerektiği düşüncesinin yaygınlaşmasına neden olmuştur. Keynesyen ekonomik politikalarla desteklenen bu düşünce devletin ekonomik sisteme de müdahalesini zorunlu kılmış, böylece devlet, klasik işlevleri yanında müdahaleci bir rol üstlenmiştir (Tokol ve Alper, 2018: 31-34).

Literatürde refah devletinin çok çeşitli tanımlamaları bulunmaktadır. Ancak en çok kabul gören tanım İngiliz iktisatçı Briggs'in tanımıdır. Briggs'e göre refah devleti ya da sosyal refah devleti; *"kişilere ve ailelere, sahip oldukları mülklerin piyasa değerine bakmaksızın minimum bir gelir garanti ederek kişisel ve ailevi krizlere yol açabilecek hastalık, yaşlılık, işsizlik gibi belirli sosyal riskleri karşılayabilecek güce kavuşturmak suretiyle kişiler ve aileler için güvensizlik alanını daraltarak ve nihayet statü ya da sınıf ayrımı yapmaksızın tüm vatandaşlara belirli sosyal hizmetleri en iyi standartlarda sunmayı garanti ederek piyasa güçlerinin işleyişini değiştirmek amacıyla devlet erkini politikalar ve idare yoluyla bilinçli olarak kullanan devlettir."* (Briggs, 2003, aktaran: Artan, 2012: 16).

Briggs'in vurguladığı gibi refah devleti, piyasa güçlerinin işleyişini değiştirmek amacıyla politikalar üretir. Bu politikaların 'sosyal' niteliği yurttaşlık kurumunun içinde yer alan sosyal haklara dayalı olarak, devletin sosyal adaleti sağlama, eşitsizliklerle mücadele ve piyasanın işleyişine müdahale etmesiyle gerçekleşebilir (Marshall, 2006). Nitekim Goodin vd., (1999: 22-23) refah devletlerinin altı alanda hizmet sunması gerektiği üzerinde durmaktadır. Bunlar; ekonomik verimliliğin sağlanması, yoksulluğun azaltılması, toplumsal eşitliğin sağlanması, sosyal entegrasyonu sağlayarak sosyal dışlanmanın önlenmesi, toplumsal istikrarın sağlanması ve özerkliğin desteklenmesidir. Bu alanların hiçbirisi diğerinden daha az önemli değildir ve bir bütün olarak toplum refahının sürdürülmesi, toplumsal risklerin önlenmesine yöneliktir.

Refah devletleri, bu hedeflere "toplumsal risklerin kamusal idaresi" (Esping-Andersen, 2006: 39) olarak tanımlayabileceğimiz sosyal politikayla ulaşabilir. Sosyal politika, piyasa güçlerinin işleyişine müdahale ederek piyasayı en az üç şekilde değiştirmeyi amaçlar: 1) bireylere ve ailelere asgari bir gelir sağlayarak; 2) bireyleri ve aileleri sosyal risklere karşı koruyarak; 3) bazı hizmetleri toplumsal sınıf, toplumsal statü vb. farklılıklardan bağımsız olarak bütün yurttaşlar için kullanılabilir hale getirerek (Arın, 2004: 69). Bu bağlamda refah devleti, sosyal politika araçlarını

(sosyal sigorta, sosyal hizmet ve yardımlar gibi kamu harcamaları, vergileme, kamu iktisadi teşebbüsleri vb.) kullanarak toplumda tabakalaşmayı azaltma, insanların yaşamlarını asgari düzeyde piyasadan bağımsız olarak sürdürmelerini sağlama (de-commodification) ve genel olarak toplumsal bütünlüğü ve huzuru sağlama işlevini yerine getirir.

Bununla birlikte sosyal politika alanı dinamik bir alandır ve sosyo-ekonomik, siyasi gelişmelerle sürekli değişim ve dönüşüm içindedir. Refah devleti uygulamalarıyla sosyal politika, 1940'lerden 1970'lerin ortalarına kadar hem anlam hem de içerik bakımından gelişmiş, başlarda işçi sınıfına ve temel sorunlarına yönelik dar kapsamlı, sınırlı düzenlemelere dayalıyken, süreç içinde gelişen sosyal-ekonomik hak ve özgürlüklere dayalı, bütün sosyal alanlar ve sosyal grupların sorunları ile ilgili çözümler üreten bir alan haline almıştır. Esasen refah devletinin kendini var eden temel dayanağı, devlet-emek-sermaye uzlaşmasına dayalı olarak yürüttüğü ve demokratik gelişmelerle geniş bir uygulama olanağı bulan sosyal politika uygulamaları olduğu söylenebilir. Bu dönemde refah devletinin temel hedefleri, verimli bir kapitalizm alt yapısı için sanayilerin kamulaştırılması (kamu hizmetleri, enerji, ulaşım, iletişim), tam istihdamın sağlanması ve sosyal güvenlik, sağlık eğitim, sosyal hizmetler gibi sosyal politika uygulamalarının hayata geçirmek olmuştur (Devine, 2009).

Bu uzlaşma ortamı 1960'lara kadar sürmüştü, ancak 1960'larda küreselleşme, teknolojik ve ekonomik gelişmelere bağlı olarak fordist üretim modelinden esnek üretim modeline geçiş ve bu süreçte yaşanan ekonomik krizlerin etkisiyle bozulmaya başlamıştır. Harvey (2003: 164-165), küreselleşmenin ve fordizmden esnek birikime geçişin toplumsal uzlaşma üzerindeki etkisini ayrıntılı olarak anlattığı çalışmada, esnek üretime geçişin nedenlerini sanayileşmiş ülkelerin ekonomilerinin iç pazar doygunluğuna ulaşması, üretim sistemi içinde yaşanan Fordist kitlesel üretim modelinin sona ermesi, uluslararası rekabetin artması olarak tespit etmektedir. Bu süreçte refah devletinin tam istihdam formu gerilerken, 1970'li yılların sonunda derinleşen ekonomik krizle birlikte refah devleti uygulamaları sorgulanmaya başlamıştır. Kapitalizmin bir düzen olarak yeniden yapılanma sorununun gündeme geldiği bu süreçte, yüksek toplam talep ve istihdam politikaları, yüksek vergi oranları, sosyal refah devleti harcamaları ve devlet müdahaleleri, krizin nedenleri olarak görülmüştür. 1980'ler devletin küçülmesi, özelleştirme, pazarın koşulsuz egemenliği gibi değerleri ön plana çıkaran yeni sağ akımın hâkimiyetinde Keynesyen refah politikalarının terkedildiği yıllar olmuştur (Şaylan, 2003:124-132). Böylece kapitalizmin yeniden yapılanma sürecinde krizden çıkış için ortaya konulan yeni liberal politikalar refah devletinin gelişme seyrini etkilemiş, sosyal politika anlayışında önemli değişim ve dönüşümlerin görülmesine neden olmuştur.

Yeni liberal küresel ortamda sosyal politikada temel bir öneme sahip ücretli istihdam; uluslararası iş bölümündeki yeni eğilimler, sektörel farklılaşmalar ve işsizliğin yapısal bir karakter kazanması gibi faktörlerin etkisiyle "odak merkezi"

olma özelliğini yitirmiştir. Bir başka deyişle “emek” sosyal politikanın odak merkezinden çıkmış, sosyal haklar önemli ölçüde gerilemiştir. Bu dönemde yeni sağın hakimiyetinde refah devleti tasarlanırken, düzenleyici devlet rolünde yerleşme merkezi bir öneme sahip olmuş, yeni kamu yönetimi anlayışı çerçevesinde merkezi yönetimin sorumluluğunda olan sosyal hizmetlerin önemli bir bölümünün yerel yönetimlere, özel sektöre, aile ve sivil toplum örgütlerine kaydırıldığı bir dönem başlatmıştır. Dolayısıyla refah kapitalizmi⁴ bağlamında siyasal, toplumsal, ekonomik gelişmeler ve değişen devlet anlayışı kapitalizmin değişim ve dönüşümüne paralel bir seyir izlemektedir. Bu anlamda COVID-19 küresel krizinin refah devleti ve sosyal politika alanındaki eğilimleri de etkileyeceği öngörülebilir.

Sosyal Politikada Yerelleşme ve Belediyelerin Yerel Refah Sisteminde Artan Rolü

Tarihsel süreç içerisinde dönemlere bakıldığında her dönemin kendine özgü özelliklere sahip olduğu, yeni kavramları ortaya çıkardığı ya da var olan kavramları güçlendirdiği veya zayıflattığı görülmektedir. Yerel refah sistemi perspektifinden kamusal hizmetlerin yerel ölçekte örgütlenmesi ve modern belediye hizmetlerinin kurumsallaşma sürecini ortaya çıkaran olgunun Sanayi Devrimi ve beraberinde getirdiği hızlı kentleşmenin etkisi açıktır. Hızlı kentleşme süreci ile istihdam amacıyla kentlere nüfus akışı gerçekleşmiş ve bu kırdan kente kitlesel göç dalgası ile zaten pek çok soruna sahip olan kentlerde yeni sorunlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Kent nüfusundaki bu hızlı ve beklenmeyen artış su, kanalizasyon gibi alt yapı sorunlarını; işsizlik, yoksulluk, konut, izolasyon gibi sosyo-ekonomik sorunları; kolera, tifo gibi bulaşıcı hastalıkları beraberinde getirmiştir. Dönemin en büyük sorunlarından biri, kırdan kente göçün yaşanmasıyla birlikte kent yaşamına adapte olmaya çalışan ancak kentin imkânlarından yararlanamayan bir kesimin oluşması ve yoksulluğun kentlerde görünür olmasıyla ilgilidir (Hobsbawm, 1998).

Yukarıda bahsedilen süreçlerin yaşandığı sanayileşmiş kentlerde yönetim açısından mevcut kurumlar yetersiz kalmış ve dolayısıyla yeni bir örgütsel yapı ve anlayışa ihtiyaç duyulmuştur. Bu durum ise modern anlamda “belediye” kurumunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Esasen ulus devlet anlayışının kurumsallaşması ve yönetim yapısının modern bir hale bürünmesi yerel yönetim yapısının da kurumsallaşmasında ana etkidir. Özellikle devletlerin merkezi yönetim yanında belediyelere ilişkin yasal düzenlemeleri, belediye kurumunun kendini güvenceye almasını da sağlamıştır. Örneğin; 1789’da Fransa belediye kavramından söz ederek yerel yönetimleri ortak bir şema içerisine almış, İngiltere ise 1835’te yaptığı yasal düzenleme ile belediye kurumuna standart bir alt yapı

⁴ Refah kapitalizmi kavramı, kapitalizmin sosyal boyutu ile ilgilidir. Sosyal refah sunumunda sadece “devlet”i işaret etmez, aynı zamanda bir bütün olarak toplumda güçler arasında politik bir uzlaştırmaya da vurgu yapar.

getirmiştir (Saunier, 2008: 11). Bu dönemde ulus-devlet bağlamında bir yerel yönetim birimi olarak ortaya çıkan belediyelerin konumunun, merkezi yönetimin tamamlayıcısı ya da yerel büroları olarak belirlendiğini söyleyebiliriz (Çöpoğlu, 2014: 228). 20. yüzyılın başlarından itibaren ise yerel yönetimler zorunlu hizmetleri için kaynak bulmanın yanında yerel halka merkezi yönetimin sunduğundan daha çok hizmet sunabilmişlerdir (Keleş, 2008: 40). Refah devleti sisteminde refahın dağıtımı ve sosyal politika alanında gittikçe artan bir role sahip olan belediyeler, yerel refah sisteminin en etkili aktörleri olarak belirmiştir. Nitekim 20. yüzyılın son çeyreğinde refah devletlerinin yeniden tasarımında refah karması (welfare mix) yanında, yerel refah sistemleri üzerine odaklanılmasının da bu başarının rolü olduğunu söyleyebiliriz.

Bu dönemde "Yeni Kamu Yönetimi" anlayışıyla başta İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nde başlayan daha sonra tüm refah devletlerinde hayata geçirilen reformlarda yerelleşme ve buna bağlı olarak hizmetlerin yerelleştirilmesi temel ilke olarak benimsenmiştir. Yeni liberal reformları tanımlayan bütün metinlerde düzenleyici devlet modelinin temel unsurlarından biri olarak sayılan yerelleşme, daha çok "karar alma süreçlerinin halka yaklaştırılması", "katılımcılık", "kültürel çoğulculuk" gibi argümanlarla gündeme getirilmekle birlikte yerel yönetimlere yeni sermaye birikimine katkı sağlayıcı bir işlev yüklediği söylenebilir. Atay'a göre (2015: 25-26), yeni liberal düzenlemelerde yerelleşme mantığı bugüne kadar merkezi devlet eliyle yerine getirilen ve ulusal bütçeden finanse edilen kamu hizmetlerinin yerel yönetimlere devredilerek yerel bütçelerle (yerel vergilerle) finanse edilmesi ve mümkün olduğunca da özelleştirilmesidir. Güler (2006), bu sürecin 1980'li yıllarda de-regülasyon ve özelleştirme politikalarıyla başladığını belirtmektedir. Yerelleşme ile birlikte 1990'lardan sonra yeni liberal politikaları revize etmek için gündeme gelen yönetim modelinin ise hem devlet ve demokrasi anlayışı hem de sosyal politika alanında etkili olduğu söylenebilir.

Yönetişim (governance) kavramı, ortak katımlı yönetim ya da karşılıklı etkileşimli yönetim olarak tanımlanmaktadır. Kavram, klasik yönetim yapılarıncı tek taraflı olarak belirlenen ilişkiler yerine çok aktörlü ve etkileşimli ilişkileri içeren ve birlikte yönetme, birlikte düzenleme ve kamu-özel sektör ortaklığı felsefesine dayalı bir yönetim sürecini ifade etmek için kullanılmaktadır (Sobacı, 2007: 222). Ancak yönetişim kavramının gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından farklı anlamlar taşıdığı üzerinde de durulmaktadır. Buna göre, gelişmiş ülkelerde yönetişim, yönetimin piyasa ve toplum karşısında değişen konumunu anlamaya yönelik kavramsal bir araçtır. Gelişmekte olan ülkelerde ise dış desteklerin ya da uluslararası kuruluşların da katkısıyla devlet, piyasa ve toplumun 'iyi yönetişim' ekseninde yeniden kurgulanmasıyla ilişkilidir. Bu ayrışmada az gelişmiş ülkelerin içinde bulunduğu yönetsel, siyasal, ekonomik ve toplumsal içerikli sorunları etkilidir. (Arıkboğa 80-99). Bu anlamda yönetişim ve yerelleşme anlayışına demokratik katılım, şeffaflık, etkinlik, verimlilik gibi argümanlarla olumlu yaklaşımlar olduğu gibi, bu alandaki uygulamalara olumsuz eleştiriler de söz

konusudur. Örneğin Şaylan (2003:197), bu gelişmeleri temsili demokrasinin ve demokratik hesap sorulabilirliğin (accountability) ciddi biçimde erozyona uğraması olarak görmektedir. Şaylan'a göre, yerelleşme, küreselleşme önündeki siyasal denetim mekanizmalarının marjinalleşmesine olanak yaratmaktadır. Daralmış bir ölçekte demokratik katılım için kanallar açmakta, ancak küresel düzeyde herhangi bir hesap sorulabilirlik mekanizması söz konusu olmaksızın küreselleşme sonuçlarının yeniden üretimini sağlayabilmektedir.

Sonuç olarak, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde yeni kamu yönetimi anlayışıyla gerçekleşen reformlar, yerel yönetimleri güçlendirirken, refah devleti sorumluluklarının yerel yönetimlere, özel sektöre, sivil toplum örgütleri ve diğer taşra kurumlarına aktarılması sosyal politikaların yerelleşmesini de gündeme getirmiştir. Bu gelişmelerde sosyal refahın sağlanmasında ulusal düzeyde planlanan politikalar ve yasal düzenlemeler çerçevesinde, yerelde oluşan spesifik ihtiyaç ve taleplere yerel refah sistemi içinde yanıt verilmesi anlayışının da etkili olduğu söylenebilir (Urhan, 2018). Nitekim Andreotti ve Mingione (2014), Batı devletlerinde yerelleşmenin temel ilke olarak kabul edilmesinde, yerel yönetimlerin kamusal hizmetlerin verimliliğini artırmak için etkili bir araç olması yanında, yerel halkın spesifik ihtiyaç ve taleplerine yanıt verebilecek birimler olarak görülmesiyle ilgili olduğuna dikkat çekmektedir. İstihdam, aile ve demografik alanda yaşanan toplumsal değişim ve küresel ekonomik rekabete bağlı olarak gittikçe heterojen hale gelen sosyal koruma ihtiyaçlarının karşılanması sorunu ortaya çıkmıştı. Bu sorunların çözümünde, yerele özgü sosyo-ekonomik ve kültürel koşulları göz önünde bulundurarak, refahın sağlanmasında kamu ve özel kurumlar, formal ve enformel aktörlerin karmasından oluşan dinamik düzenlemeler öngörülmüştür.

Genelde refahın sağlanmasında yerelin kaynaklarının daha fazla kullanılmasını temel alan bu anlayış yerel refah sistemlerini gündeme getirmiştir. Ancak yerel refah sisteminde sosyal politikadan söz ederken, refah sorumluluklarının basit bir şekilde yerel düzeye aktarılması olarak değerlendirilmemelidir. Hemen hemen her ülkede ulusal düzeyde sosyal politika düzenlemeleri mevcuttur ve devlet temel refah hizmetleri, sosyal politika çatısını oluşturma ve kaynakların tanımlanmasında temel fonksiyonunu korumaktadır. Burada söz konusu olan yerele özgü ihtiyaçlar ve kaynakların dikkate alınması, ulusal düzeyde planlanıp finanse edilmesiyle oluşan özel yapıların yerel refah sisteminde etkili olmasıdır (Andreotti ve Mingione, 2014). Formal ve enformel aktörler, kamu veya özel kurumların yer aldığı refah politikaları ve uygulamalarının yer aldığı bu yapılar, yerel sosyo-ekonomik ve kültürel koşulları doğuran dinamik süreçten farklı şekillerde etkilenmektedir. Dolayısıyla aynı coğrafi bölgede veya ilde farklı yerel refah sistemleri oluşabilir ve bu sistemler birbirleriyle etkileşim içindedir (Urhan, 2014).

Avrupa refah devletlerinin gelişimine paralel biçimde belediyeler, 1940'lardan itibaren sosyal refah hizmetlerinin vatandaşa götürülmesinde artan bir işleve sahip olmuş, sosyal refah hizmetleri kurumsallaşmıştır. Bununla birlikte, yerel

yönetimlerin her bir ulusal bağlamdaki rolü, boyutu ve işlevi arasında farklılıklar da göz ardı edilmemelidir. Nitekim, yerel yönetimler üzerine yapılan karşılaştırmalı çalışmalarda yerel yönetimlerin mali, idari ve profesyonel kapasiteleri arasındaki farklılıklara dikkat çekilmektedir. Bu farklılıkların oluşmasında, refah devletlerinin tarihsel mirası, sanayileşme ve güç ilişkileri üzerine kurulan sosyal politika düzenlemelerinin etkili olduğu görülmektedir (Johansson ve Panican, 2016: 15). Dolayısıyla yerel refah sisteminde belediyelerin yoksullara dönük sosyal politika ve uygulamalarını ulusal düzeyde tarihsel ekonomi-politiği, buna bağlı olarak biçimlenen refah devleti anlayışı ve sosyal politikadan bağımsız düşünemeyiz. Aksine bu uygulamalar büyük ölçüde bunların yansıması olarak biçimlenirler (Koray ve Temiz, 2014: 32).

Türkiye’de modern sosyal politika uygulamaları 1980’lerde yeni liberal politikalar hayata geçirildiğinde kurumsallaşmasını henüz tamamlamamıştır. Sanayileşme süreci, sanayileşmiş refah devletlerinin düzeyine gelmeden yarıda kesilmiş, küresel yeni liberal ortamda refah devletlerinde gelişen sanayi sonrası toplumların ekonomi politikalarına eklenme zorunluluğu doğmuştur. Günümüzde istihdamın hizmetler sektörüne kaydığı, sanayinin istihdam yaratmadığı, kayıt dışılık ve işsizliğin yüksek boyutlarda görüldüğü ve sendikal geleneğin zayıf olduğu bir işgücü piyasasının yanı sıra enformel dayanışma ilişkileri ve sosyal koruma ağında çözümlerle meydana gelen değişimler, sosyal güvencesizliği artıran ve yoksulluğu derinleştiren unsurlardır (Urhan, 2018). Bu bağlamda yerel ölçekte düzeyinde sosyal hizmet ve yardımlara ihtiyaç duyan grupları çeşitlendirdiği ve talebi arttırdığı öngörülebilir. Bunun yanı sıra merkezi yönetimin sosyal politika alanındaki bu sorunlara yönelik yanıtı, sosyal politikanın yerleştirilmesi ve piyasalaştırılması hedefini kolaylaştıran uygulamalar olmuştur. Bu yapı içinde 2004’ten itibaren yapılan yasal düzenlemelerle yerel yönetimler yaşlı, engelli, çocuk, kadın refahı alanında görevler yüklenmiş, sosyal yardımların sunulmasında hem belediyeler hem de sivil toplumun aktif bir rol üstlenmesi öngörülmüştür. Belediye Kanunu’nun 14. maddesinde, bu alandaki sorumlulukları, genel başlıklar olarak ifade edilmiş, ancak hangi hizmetlerin hangi kapsamda, hangi kaynaklarla sunulacağına ilişkin bir düzenlemeye gidilmemiştir. Belediyeler kaynakları ölçüsünde bazı sosyal politika programları geliştirerek, sosyal hizmet ve yardımları vatandaşlarına sunmaktadır. Bu alanda yapılan çalışmalarda, özellikle ulusal ve yerel arasında yer alan ve her iki yönetimin sorumluluğunda olan eğitim, sağlık, sosyal yardım ile ilgili hizmetlerin çakışabilmesine ve genellikle belediyelerin bu hizmetleri asli görevleri olarak benimsememesine yol açtığı belirtilmektedir (Öztürk ve Gül, 2012:385; Çam, 2012:129-130).

Küresel Bir Salgın Olarak COVID-19’un Gelişimi, Toplumsal Etkileri

Tüm dünyayı etkisi altına alan COVID-19 virüsü 2019 yılının Aralık ayında Çin’in Wuhan kentinde ortaya çıkmış, üç aylık kısa bir sürede dünya çapında 160’tan fazla

ülkeye yayılmıştır. Mart 2020 itibarıyla de Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından bu salgın bir küresel salgın acil durumu olarak tanımlanmıştır. Bu tanımlamayla birlikte tüm dünya alarma geçmiş bulaşıcı riski yönetmeye yönelik olarak sosyal izolasyon gibi tedbirler alınmış, ülkeler tarafından sınırlar kapatılmıştır (Baggiani ve ark., 2020: 1).

Hızlı yayılan, hayati tehlike yaratan virüs için ilk etapta tıbbi tedavi, uygun ilaç ve aşı üretimine yönelik araştırmalar yürütülmüş ve virüsün özellikleri, bulaşma yolları, korunma yöntemleri ve araçları, ölüm ve hasta vaka sayıları üzerine tartışmalı bir süreç yaşanmıştır. Ancak kısa bir süre sonra, dünya nüfusunun sağlığını ölümcül boyutta tehdit etmesinin yanı sıra salgının, toplumları bir bütün olarak ekonomik, sosyal, ruhsal boyutlarda derinden etkilemeye başladığı gözlenmiş, birçok ülkede refah devleti kapasitesi, sağlık sistemleri, sağlığa erişimde eşitsizlikler ve altyapı yetersizliği boyutlarıyla sorgulanmaya başlanmıştır. Ayrıca gündün güne artan işsizlik, ekonomik kayıplarla artan yoksulluk bugün tüm toplumları baş etmeleri gereken büyük sorunlarla karşı karşıya bırakmıştır.

Medya ve devlet kurumları, COVID-19'un fiziksel sağlık sonuçları ve neden olduğu ekonomik sorunlar üzerine odaklanırken, salgının psiko-sosyal etkileri üzerine yapılan araştırma ve sosyal politika uygulamaları çok sınırlı kalmıştır. Dünyanın birçok yerinde COVID-19 pandemi sürecinde, sosyal hizmet kurumlarının çalışmalarına ara vermek zorunda kalması ya da sınırlı hizmet vermesi, hizmetlere ulaşamaması gibi nedenlerle, sosyal hizmetlere ihtiyacı olan insanlar, kendilerini izole ve sosyal destekten yoksun bulmuşlardır (Britwum., Catrone, Smith ve Koch, 2020). Bu nedenle salgının tıbbi bir olgu olmanın yanı sıra aynı zamanda bireyi ve toplumu birçok düzeyde olumsuz etkileyen ve bozulmalara neden olan sosyal bir olgu olarak ele alınması ve sosyal politika müdahaleleri önem arz etmektedir.

COVID-19 salgını sürecinde yapılan çalışmalarda küresel salgının olası psiko-sosyal etkileri; panik ve kitle histerisi, damgalanma ve yabancı düşmanlığı; halkın sağlık mesajlarının yanlış yorumlanması veya mesajların eksikliğinden dolayı artan kaygı ve belirsizlik, hastalığın geleceğinin öngörülemez olması, kişisel etkileşimlerin kaybı ve sosyal ağlara erişimde yetersizlik; mali kaygı; ve sevilen birini kaybetme korkusu, sosyal izolasyon ve bunların neden olabileceği kişi, aile ve toplum üzerindeki etkilerine dikkat çekilmektedir (The Academy of Medical Sciences, 2020; Qui vd., 2020). Nitekim literatürde, gençlerin madde kullanımlarının ve dijital bağımlılıklarının artması, özellikle kadın ve çocuklara yönelik aile içi şiddet ve çocuklara kötü muamelelerin artması, barınma sorunları, işsizlik, sosyal ağların değişmesi ve bozulması gibi sorunlar, yaşlı yetişkinlerin, uzaktan iletişim uygulamalarına erişememe ve teknoloji kullanımındaki yetersizliklerinden dolayı alevlenebilecek izolasyon, yalnızlık, yaşam sonu bakımı ve yas sürecinde sosyal destek yoksunluğu gibi sorunlar ve bu sorunlara yönelik mesleki müdahalelerin önemi üzerinde durulmaktadır (Berg-Weger ve Morley, 2020, The Academy of Medical Sciences, 2020, Qui vd., 2020).

Toplumdaki fay hatlarını bütün boyutlarıyla ortaya çıkaran ve eşitsizlikleri keskinleştirme potansiyeli olan pandemiler hem küresel hem de ulusal ve yerel düzeylerde sosyal politika alanında özel ilgi gerektiren ve acil müdahale programlarıyla desteklenmesi gereken nüfus grupları ve topluluklar yaratmıştır. Merkezi yönetimin mücadele programlarının yanında, yerel yönetimlerin finansal, insan kaynaklarının sağlanamaması, izolasyon ve dışlanma gibi zorluklara rağmen, yerelin kaynaklarını kullanarak ihtiyaç duyulan acil hizmetleri vatandaşlarına ulaştırma çabası dikkat çekmiştir. OECD (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü), WHO (Dünya Sağlık Örgütü), Birleşmiş Milletler (2020), UNDP (BM Kalkınma Fonu), ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü) gibi uluslararası örgütler bu süreçte kentleri izleme, rehberler oluşturma ve bilgi paylaşmak için bazı rehber kitapçıklar ve raporlar⁵ hazırlamış, salgının yayılmasını önlemek ve dezavantajlı grupların korunmasına yönelik oluşturulan sosyal politikalar konusunda bilgi paylaşımı ve önerilerde bulunmuşlardır. Bu kapsamda teknolojinin kullanımı, yereldeki sivil toplum, işletmeler, topluluk dayanışma ağları gibi farklı yerel aktörler ve yerel kaynaklarla sürecin yönetildiği uygulamalara yer verilmiştir. Örneğin Toulouse kentinde Fransa'nın geri kalanı gibi, emeklilik ve huzurevlerine yapılan tüm ziyaretler yasaklanmış, restoran ve kafeteryalar kapatılmış, ancak yemeklerin doğrudan yaşlıların evlerine götürülmesi için bir tedarik hizmeti geliştirilmiştir. Bilbao, toplumun savunmasız üyelerini, özellikle yaşlıları korumak için vatandaşlarla iş birliği stratejisi uygulamıştır. Vatandaşlardan yalnız yaşayan, temel ihtiyaçlarını karşılamakta zorluk çeken kişileri belediyenin sosyal hizmet birimine bildirmeleri istenmiş, evsizlerin, göçmenlerin veya refakatsiz çocukların bakımı için ek alanlar düzenlenmiştir. Bunun için belediye spor salonları, sosyal tesisleri kullanılmıştır. Lima yerel yönetim birimi sivil toplum kuruluşları ve gönüllüleri koordine ederek en savunmasız gruplara yiyecek ve temel malların dağıtımını gerçekleştirmiştir.

Dünyada yerel yönetimlerin COVID-19 salgınıyla baş etmede kullandıkları yöntemlerin genellikle yerel refah sisteminin diğer aktörleri (aile, topluluk, özel işletmeler, sivil toplum örgütleri) ile iş birliği sağlanarak oluşturulan hizmetler ve sosyal yardımlar olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, genelde yerel yönetimlerin, özelde belediyelerin kendi öz kaynakları yanında, merkezden gelen transferler ve yerel refah sisteminin finansal, kurumsal ve insan kaynakları bu mücadelede etkinlikleri belirlediği söylenebilir. Ayrıca ulusal ve yerel yönetimler arasında etkili koordinasyon mekanizmalarının kritik bir öneme sahip olduğu da belirtilmelidir. Bu anlamda krizlere yanıt vermek, kimin ne yaptığı, fonların kontrolü ve kimin kritik kararları aldığı konusunda netlik gerektirmektedir (Rajadhyaksha, 2020).

⁵ OECD (2020). Coronavirus (COVID-19): Cities Policy Responses; WHO,(2020) a World in Disorder, 2020; WHO (2020), COVID-19 Strategic Preparedness and Response Plan Operational Planning Guideline; BM (2020), COVID-19'un Kadınlar Üzerindeki Etkisi, 9 Nisan 2020; ILO (2020), Global Ware Peport, 2020-2021.

Türkiye’de COVID-19 ile Mücadele Yöntemleri

COVID-19 ile mücadele kapsamında her ülke kendi içerisinde birtakım koruyucu-önleyici tedbirler almıştır. Ancak, İtalya, İspanya, Irak gibi bazı ülkeler pandemi ile erken karşılaşmış ve önlemlerde gecikmeler yaşanabilmıştır. Türkiye’nin salgına daha geç maruz kalmış olması, önleyici tedbirlerin alınmasında bir avantaj elde etmesini sağlamıştır. Bu doğrultuda daha önce pandemiye hazırlık için oluşturulan plan doğrultusunda kurulmuş; ulusal ve il düzeyinde COVID-19 pandemisine yönelik uyarlanabilir olan Pandemi Koordinasyon Kurulları ve Operasyon Merkezleri devreye sokulmuş, bu merkezlerle birlikte 7/24 çalışan ekipler oluşturulmuştur. Ayrıca İl Hıfzıssıhha Kurulları tarafından da COVID-19 ile mücadele kapsamında birtakım kararlar alınmıştır.⁶ Bunun yanında Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü bünyesinde Halk Sağlığı Acil Durum Operasyon Merkezi’nde bir Bilim Kurulu oluşturulmuştur. Bilim Kurulu tarafında da “COVID-19 Risk Değerlendirmesi”, “COVID-19 Yönergesi” ve “Olgu Sunum Formu”, koruyucu ekipmanın düzenlemeleri, ihtiyaca dayalı kılavuzlar, tedavi algoritmaları, broşürler ve ilgili belgeler yayımlanmıştır. Vaka odaklı takip amacıyla Halk Sağlığı Yönetim Sistemi (HSYS) kullanılmıştır. Ayrıca merkezi Mikrobiyoloji Referans Laboratuvarı ve çeşitli illerdeki yetkili laboratuvarlarda örnekleri analiz edecek teşhis kitleri tedarik edilmiştir. Bahsedilen tüm bu sağlık alanına yönelik mücadele yöntemlerinin yanı sıra uçuş kısıtlamaları, kademeli olarak tüm uçuşların askıya alınması, yabancı uyruklu bireylerin ülkeye girişlerinin engellenmesi, risk altındaki ülkelere gelen vatandaşlar için 14 günlük karantina uygulaması gibi önlemler de bu süreçte alınmıştır (Demirbilek ve ark., 2020: 489). Vaka sayılarının gittikçe artması ve ölüm vakalarında yükselişle birlikte COVID-19 ile mücadele kapsamında örgün eğitime ara verilerek okullar kapatılmış, uzaktan eğitim sürecine geçilmiştir. “Kontrollü Sosyal Hayat” uygulamalarıyla hafta sonları ve resmî tatillerde sokağa çıkma yasağı uygulanmış, 20 yaş altı ve 65 yaş üstü bireyler için hafta içi de sokağa çıkma kısıtlamaları getirilmiştir. Bunun yanında mesai düzenlemesi (uzaktan çalışma, rotasyonlu çalışma gibi) ve toplu taşımalarda, ceza evlerinde, her türlü bakım evlerinde, şehirlerarası otobüslerde HES⁷ kodu zorunluluğu alınan önlemler arasındadır.

Ulusal ve küresel düzeyde virüsün yayılmasını önlemek için geliştirilen ve savunulan sosyal mesafe kavramı⁸, izolasyon ve kapanma, uzaktan eğitim, evden

⁶ Kamu kurumlarının mesai saatlerinin düzenlenmesi, işyerleri açılış ve kapanış saatleri, yeni kontrollü normalleşme süreci, eğitim kurumlarına ilişkin düzenlemeler bu kapsamdadır.

⁷ “Hayat Eve Sığar” uygulaması kontrollü sosyal hayat kapsamında devreye sokulan COVID-19 tanısı almış kişilerin bulaştırma riskini önlemeye dönük bir uygulamadır.

⁸ Sosyal mesafe kavramı ortaya çıktığından beri hem medya hem de alanyazında bireyler üzerinde yaratacağı algı ve getirebileceği sonuçlar bağlamında çokça tartışılan bir kavramdır. Bkz. <https://www.evrensel.net/haber/400472/prof-dr-melek-goregenli-salgindan-once-desit-degildik-salginda-da-esit-degiliz> (10.03.2021);

çalışma stratejileri virüsün yayılmasını kontrol etmede faydalı bir önlem olarak görünmektedir. Ancak toplumsal alanda yarattığı sorunlara etkili sosyal politika uygulamaları geliştirilmediği takdirde ciddi sonuçlar yaratabileceği de göz önünde bulundurulması gereken bir husustur (Britwum, Catrone, Smith, ve Koch, 2020). Bu süreçte özellikle hizmet sektöründe, günü birlik ve mevsimlik işlerde çalışanların işlerini kaybetmeleri ya da gelirlerinin azalması ile var olan yoksullukları derinleşmiş ve yaşanan bu süreç bu grubun da sosyal yardım ve hizmetlere ihtiyaç duyan kesime eklenmesine neden olmuştur. Yoksul hanelerde yaşayan çocukların uzaktan eğitime katılmayı sağlayacak olanaklarının kısıtlı olması eğitime katılımlarını engelleyebilmektedir. Bazı çocukların okul ortamından uzaklaşması, sosyal ve psikolojik gelişimlerini engelleyici bir süreç yaşamaları riskini de getirmektedir. Evde taciz ve şiddete maruz kalan çocuklar da dahil olmak üzere, her yaşta fiziksel ve psiko-sosyal engeli bulunan kişi ve kadınların evde karantina veya evde izolasyon sırasında artan istismar ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet riskiyle karşılaşma olasılıkları yükselmiştir. Aynı zamanda bu süreçte göçmenlere, sığınmacılara yönelik damgalama, ayrımcılık, saldırı ve şiddetin arttığı da belirtilmektedir (Tarlan, 2020). Bu riskler değerlendirildiğinde COVID-19 pandemisinin tüm nüfus gruplarını aynı derecede etkilemediği ve uzun süre etkisinin devam edeceği göz önünde bulundurularak giderek artan ve çeşitlenen sorunlara bütüncül bir sosyal politika anlayışıyla yanıt verilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Bu süreçte alınan sosyal politika önlemleri ve yasal düzenlemeleri incelediğimizde ilk göze çarpan çeşitli kategorilerde ve finansmanı farklı fon, bağış ve kalemlerden oluşan “Sosyal Koruma Kalkanı” uygulamasıdır. Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın (AÇSHB) yürüttüğü programdan Aralık 2020 itibarıyla yararlananların sayısına bakıldığında, Sosyal Destek Programı kategorilerinden Faz 1 kapsamında 2 milyon 111 bin 254 haneye, Faz 2 kapsamında 2 milyon 316 bin 10 haneye, Faz 3 kapsamında ise 1 milyon 949 bin 785 haneye sosyal yardım yapıldığı belirtilmiştir. Cumhurbaşkanlığı'nın “Biz Bize Yeteriz Türkiye” bağış kampanyasından yaklaşık iki milyarı bulan bağışlar da AÇSHB tarafından belli kategorilerdeki ihtiyaç sahiplerine aktarılmaktadır. Bu yardımların dönemsel ihtiyaç sahibi 2 milyon 53 bin 282 haneye 1000'er liralık ödemeler halinde aktarıldığı yayınlanmıştır. Bunların dışında işsizlik ödeneği (913.819 kişi) ve çalışanlar için kısa çalışma ödeneği (3.582.455 kişi) ile nakdi ücret desteği (2.216.622 kişi) kalemleri oluşturulmuştur (AÇSB, 2021). Yoksulluk ve işsizliğe yönelik sosyal yardımlar yanında işgücü piyasasına yönelik bazı düzenlemelerin ve uygulamaların

---

<https://m.bianet.org/bianet/yasam/229660-fiziksel-mesafe-ve-yeni-davranis-bicimleri> (10.03.2021); <https://www.haberturk.com/yazarlar/murat-bardakci/2650971-sosyal-mesafenin-turkcesi-uzak-dur--veya-kimseye-yaklasma-dir-izolasyona-da-tecrit-denir> (10.03.2021).

Sosyal mesafeden kasıt damlacık yoluyla bulaşan virüsün bulaşmasını engellemek için bireylerin başkalarıyla kendisi arasında koruması gereken fiziksel alanın mesafesi olarak kullanılıyorsa doğru kullanım fiziksel mesafe olmalıdır.

da hayata geçirildiği görülmektedir. Bunlar, kredi, faiz ve finansman düzenlemeleri, vergi ertelemeleri, KOSGEB'den (Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı) 3'lü koruma paketi, kamu bankalarından "işe devam kredisi", kira sözleşmeleri ile ilgili düzenleme, KOBİ'lerin (Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler) alacaklarına devlet güvencesi olarak sıralanabilir. Ayrıca COVID-19 ile mücadele kapsamında Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından "COVID-19 Önlemleri" konulu genelgeler⁹ yayınlanmış ve bu genelgeler tüm il valiliklerine ve yerel yönetimlere dağıtılmıştır (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2021).

Ulusal düzeyde yukarıda değinilen program ve düzenlemelerinin yerel düzeyde uygulanmasında merkezi yönetimin taşra teşkilatları ve yerel yönetimler sorumluluk almaktadır. Bununla birlikte sosyal politikaların hangi düzeyde ve hangi kurumlar aracılığıyla yerine getirileceği, ölçek veya etkinlik bağlamında değerlendirilmesi gereken önemli bir ayrımdır. Yerindenlik bağlamında, her bir kamu hizmetine ilişkin karar alma ve uygulama düzeylerinin belirlenmesinde merkezi yönetimin yerel yönetimi bir paydaş olarak kabul etmesi ve üretilecek hizmetin ölçeğine göre karar alıp uygulamaya geçilmesi sosyal politikaların başarısında ve toplumsal uyum ve bütünlüğü sağlama hedefine ulaşmasında etkili olacaktır (Urhan, 2014). COVID-19 pandemi sürecinde bu hususlar, özellikle acil hizmetlerin planlanması ve finanse edilmesinde daha da önem kazanmaktadır. Bu bağlamda makale kapsamında merkezi yönetimin sosyal politika uygulamalarının yanında İstanbul metropolünün pandemi sürecinde sosyal politika uygulamalarının yerel refah perspektifinden değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Yöntem

Bu çalışmada COVID-19 pandemisi sürecinde yerel yönetimlerin Türkiye'deki sosyal politika uygulamalarını İstanbul metropol kenti düzeyinde derinlemesine ele alarak potansiyelleri, kapasiteleri, mücadele alanları ve fırsatlarını ortaya koymayı amaçlayan nitel bir alan araştırması tasarlanmıştır. Nitel araştırma yöntemi, örnek bir alanın derinlemesine kavranmasına yardımcı olduğu için tercih edilmiştir. Çalışmada, COVID-19 pandemisi sürecinin İstanbul metropolünde yerel refah sistemlerinin baş aktörü olan ilçe belediyelerini nasıl etkilediği, sosyal politika alanında hangi hizmetlere öncelik verildiği, mücadele alanları ve fırsatları konusunda farklı sonuçlar yaratıp yaratmadığı ele alınmaktadır. Böyle bir araştırmanın bulguları, genelleme kapasitesi niceliksel bir araştırmanın bulgularında olduğu gibi yüksek değildir. Ancak, bir örneğin derinlemesine kavranması ve tanıtılmasının, benzer olguların araştırılması için yol gösterici olabildiği ve gerekli kavramsal çerçeveyi sağlayabildiği kabul edilmektedir (Sarantakos, 1993: s. 255-263).

Araştırmada İstanbul ili sınırları içinde bulunan 39 ilçe belediyesi nüfus yoğunluğu, sosyo-ekonomik ve insani gelişim endeksleri göz önünde

⁹ 15.12.2020 tarihli 268495 sayılı genelge; 31.03.2020 tarihli 80029 sayılı genelge; 06.04.2020 tarihli 83173 sayılı genelge, 08.04.2020 tarihli 85171 sayılı genelge

bulundurularak incelenmiş ve beş ilçe belediyesi araştırma kapsamına alınmıştır. Bunlardan Esenyurt Belediyesi, Bağcılar Belediyesi ve Küçükçekmece Belediyesi nüfus yoğunluğu en fazla ilçeler olarak tespit edilmiştir. Türkiye genelinde ilçelerin insani gelişme endekslerine yönelik yapılan bir çalışmada her üç ilçenin ortalamasının altında oldukları tespit edilmiştir (Şeker, Ozan ve Yaman, 2021). Bu üç ilçe belediyesinin nüfus yoğunlukları, gelişme endekslerinin birbirine yakın olması nedeniyle makale kapsamında bir grup olarak değerlendirilmiştir. Şişli ve Pendik ilçeleri ise hem insani gelişme endeksleri, hem de nüfus yoğunlukları bakımından birbirinden çok farklı göstergelere sahiptir. Şişli ilçesi insani gelişme ve rekabet endeksinde ilk sıralarda yer almaktadır. Pendik ilçesi ise ortalamasının altında gelişme gösterdiği tespit edilmiştir (Şeker, Ozan ve Yaman, 2021). Bunun yanında ayrı siyasi partiler tarafından yönetilmektedirler. (Şişli Belediyesi, Cumhuriyet Halk Partisi (CHP); Pendik Belediyesi, Adalet ve Kalkınma Partisi) Ak Parti tarafından yönetilmektedir). Makalede bu farklılıkların sosyal politika uygulamalarında nasıl bir etki yarattığı değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Araştırmada doküman analizi yöntemiyle veriler elde edilmiş, araştırmacılar tarafından oluşturulan temalar çerçevesinde analizi yapılmıştır. Araştırma kapsamında ilçe belediyelerinin faaliyet raporları, web siteleri, basılı ve çevrimiçi haberler, istatistikler taranmıştır. Bunun yanında daha ayrıntılı bilgi elde etmek için bazı istatistikler ilgili belediyelerden talep edilmiş ancak sadece Şişli Belediyesi ve Pendik Belediyesi veri iletmıştır.

Araştırma kapsamında belirlenen temalar: 1. Sosyal yardım uygulamaları, 2. Koruyucu-önleyici sosyal hizmet, 3. Aile ve çocuk, yaşlı, engelli, mülteci ve sığınmacılara yönelik özelleştirilmiş sosyal hizmet uygulamaları, 4. Mücadele alanları ve zorluklar.

Veri toplama süreci Ağustos 2020-Şubat 2021 boyunca devam etmiş, bu süreçte elde edilen veriler güncellenmiştir. Faaliyet raporları, resmi internet siteleri, istatistiklerden elde edilen veriler belirlenen temalara göre gruplandırılmış ve analizi yapılmıştır.

Yerel Yönetimlerin COVID-19 Pandemi Sürecinde Sosyal Politika Alanındaki Uygulamaları: İstanbul Örneği

Türkiye’de yoksullar, evsizler, mülteciler, küçük esnaf, öğrenciler gibi pandemiden en çok etkilenen kesimlerin ekonomik sıkıntılarının hafifletilmesi için yerel yönetimlerin bir çaba içinde olduğu görülmektedir (Bayraktar 2020). Bu çabalar pandeminin yıkıcı etkisinin en çok hissedildiği İstanbul ilinde fiziksel mesafe, sokağa çıkma yasakları, düzenlemelere uyum, virüsün bulaşma risklerine karşı koruyucu önlemler, park, restoran, eğlence yerleri vb. işletmelerin kapanmasına yönelik düzenlemeleri takip etme, küresel, ulusal ve yerel düzeydeki hemen hemen tüm sektörlerdeki olumsuz etkilenme, okulların kapanması ve uzaktan eğitim sürecinde yaşanan zorluklar, derinleşen yoksulluk, çeşitlenen ihtiyaçlar ve taleplere yanıt verme gibi birçok konuyu gündeme taşımaktadır.

İstanbul'un neden çalışma alanı olarak seçildiğinin bir diğer yanıtı ise İstanbul kentinin sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal yapısıyla doğrudan ilişkilidir. İstanbul tarihi boyunca, kentleşme ve göç açısından önemini korumuştur. 1950'lerden itibaren sanayileşme, kentleşme ve göçün etkisiyle farklı nitelikleri taşıyan insanların ortak yaşam alanı haline gelmiştir. 1980'lerden itibaren liberal ekonomiye geçiş, 1990'larda küreselleşme ve yerindenlik kavramlarının etkin hale gelmesi İstanbul'u "metropoliten" kent olmanın dışında "dünya kenti" olma konumuna da getirmiştir (Keyder, 1992). Bugün sadece nüfus yoğunluğu¹⁰ açısından değil, finans, teknoloji, iletişim, bankacılık, sanayi ve ticaret merkezi olma özellikleriyle de ülkenin ve bölgesinin en belirleyici kenti konumundadır. Hızlı toplumsal değişimlerle birlikte refah sisteminde küresel, ulusal ve topluluklar arasındaki etkileşimlerden kaynaklı taleplere yanıt vermek durumunda kalan kentin, karşılaştığı sosyal sorunlar da kendine özgü farklılıklar içermektedir. Türkiye'de işsizliğin, yoksulluğun, göç olgusu ve göçmen sorunlarının, en fazla görüldüğü kent İstanbul'dur. Ocak 2021 verilerine göre İşsizlik oranı (15 yaş ve üzeri) Türkiye ortalaması %12.7'den daha yüksektir (%17.2) (İstanbul İstatistik Ofisi, 2020). İstanbul'daki kurumsal ve formel örgütlenmeler kadar enformel koruma ağlarındaki çözümlerden dolayı "aile, topluluk ve akrabalık" ilişkileri de sosyal korumada yetersizdir. Tüm bu dinamikler İstanbul'daki sosyal politika ve uygulamalarının yerel düzeyde örgütlenmesinin incelenmesini daha önemli hale getirmektedir.

İstanbul'da il özel idaresi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, ilçe belediyeleri ve mahalle muhtarlıkları kamu yerel yönetim birimi olarak örgütlenmiştir. Bu çalışmada yerel refah sisteminin en önemli aktörleri olan Büyükşehir Belediyesi ve İstanbul ilini sosyo-kültürel, ekonomik, politik dinamiklerini yansıtabileceği varsayılan beş ilçesi (Esenyurt, Küçükçekmece, Bağcılar, Şişli ve Pendik) ele alınmıştır.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin COVID-19 Pandemi Sürecinde Sosyal Politika Uygulamaları

İstanbul Büyükşehir Belediyesi COVID-19 salgınına 11 Mart 2020'de Dünya Sağlık Örgütü tarafından pandemi ilan edilmeden ve Türkiye'de başlamadan önce, virüse ilişkin farkındalık kazandıracak bilgilendirme faaliyetlerine başlamıştır. Bu amaçla 420 personel temizlik ve hijyen ekibi olarak görevlendirilmiş, toplu taşıma araçları, kapalı mekanlar, ibadethaneler, adliye binaları, hastaneler ve sağlık kuruluşlarının dezenfekte edilmesi sağlanmıştır (İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 2020). Yine Mart 2020 tarihinde Enstitü İstanbul COVID-19 araştırmaları web sitesini oluşturarak dünya kentlerinin COVID-19 salgınına karşı uyguladıkları önlem ve politikaları güncel olarak izlemeye başlamıştır (Enstitü İstanbul COVID-19 Araştırmaları,

¹⁰ 2020 Tuik verilerine göre İstanbul'un nüfusu 15.462.452'dir.

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2020-37210> (05.02.2021).

2020). Nisan 2020’de İstanbul kentinin yerel dinamiklerini de dikkate alarak sağlık, ekonomi, sosyal hizmetlere dönük yol haritası belirlemek için merkezi hükümetin bilim kurulunun kurulmasıyla eş zamanlı olarak kendi bünyesinde uzmanlardan oluşan bilim kurulu kurulmuştur.

İBB Bilimsel Danışma Kurulu¹¹ vaka sayısının özellikle İstanbul’daki artışına dikkate çekmiş, Sağlık Bakanlığı da salgının yaklaşık yedinci ayında İstanbul’daki vaka sayısının toplam vaka sayısının %40’ı olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle epidemiyolojik veriler ışığında ‘yeniden kapanma’ uygulamasına geçilmesinin önemi üzerinde durulmuştur. Bilim Kurulu’nun ve Belediye yönetiminin temel argümanları, şeffaf veri paylaşımı, İstanbul için ayrı bir plan yapılmasının önemi ve bu plan yapılırken yerel yönetimler ile sivil toplum kuruluşlarının öneri ve katkılarının alınmasıdır. Sosyal politika alanındaki uygulamaları ise İBB’nin ikişer aylık periyotlarla sunduğu “Koronavirüsle Mücadele Faaliyet Raporlarından”, haber kaynaklarından ve belediyenin kendisine ait web sitesinden izlenebilmiştir.

Bu çalışmada sosyal politika alanları genel olarak kurumsal sosyal hizmet ve sosyal yardım uygulamaları ile bilgilendirme ve danışmanlık hizmetleri olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda, Koronavirüsle Mücadele Faaliyet Raporu’ndan (2020) elde edilen verilere göre, Mayıs-Haziran 2020 verilerine göre, aynı yardımlar kapsamında; su faturalarında taksitlendirme, ihtiyaç sahiplerine yardım etmek amacıyla “askıda fatura” uygulamasının başlatıldığı, Zeytinburnu Sosyal Tesisinde 35 sağlık çalışanına konaklama hizmeti, evlerine gidebilmek için toplu taşıma aracı bulamayan vatandaşlara ulaşım hizmeti, sağlık çalışanlarına ücretsiz İstanbul Kart uygulaması, evsizler kampında barınma hizmeti ve üç öğün yiyecek ve içecek sağlandığı, kiracıların kira ödemelerinin ertelendiği ve sözleşmelerinin uzatıldığı, ihtiyaç sahibi 530 bin aileye temel gıda ve hijyen yardımı yapıldığı belirlenmiştir. Ayrıca, 65 yaş ve üstü vatandaşlara sunulan yardımlar kapsamında; hijyen kitinin (maske, eldiven, dezenfektan ve kolonya) temin edilmesi, 100 yaş ve üzeri vatandaşlara bayram hediyelerinin dağıtılması, sokağa çıkma yasağından dolayı temel gereksinimlerini karşılayamayan 155 yaşlı bireye ilaç, gıda ve temel yardımların yapıldığı görülmüştür. Ramazan ayında İBB vatandaşlara her gün 10 bin kişilik iftar yemeği sunmuştur. Nakdi yardımlar kapsamında ise 470 bin sosyal yardım için belediyeye başvurduğu ve bu başvuruların tamamının karşılandığı, özel halk otobüsleri esnafına 30 milyon TL destek sağlandığı ve ek olarak 281 bin aileye sosyal yardım yapıldığı tespit edilmiştir. Engelli vatandaşlara yönelik olarak danışmanlık hattı aktif hale getirilmiş ve özel gereksinimi olan bireylere ve ailelere psikolojik destek verilmiştir. Bunun yanı sıra engelli birey ve ailelerine, yaşlılara yönelik olarak evde sağlık hizmeti sunulmuştur. İBB’nin bu gruplar dışında COVID-19 sürecinde mülteci ve sığınmacılara yönelik özel bir hizmetin olmadığı

¹¹ İstanbul Bilim Danışma Kurulu 14 sağlık çalışanı ve 1 mühendisten meydana gelmektedir. Sağlık çalışanlarının 8’i profesör doktor, 5’i uzman doktor ve 1’i de diğ hekimidir.

tespit edilmiştir. Sosyal politika alanlarına ait başlıklardan bir diğeri ise danışmanlık hizmetleridir. İBB danışmanlık hatları kurarak vatandaşlara ücretsiz psikolojik danışmanlık hizmeti sunabilmiştir. Bu kapsamda Mayıs ve Haziran aylarında toplamda 4 bin 880 çağrının alındığı, psikologlarla görüşmek isteyen 3 bin 773 vatandaşa destek olduğu belirlenmiştir. Gelen çağruların 77 farklı ilden ve 3 farklı ülkeden yapıldığı bu açıdan sadece İstanbul ilindeki vatandaşlara değil Türkiye'nin farklı illerinden danışmanlık ihtiyacına yönelik hizmet verdiği görülmüştür. Son olarak diğer hizmetler başlığına bakacak olursak; sokağa çıkma yasaklarında vatandaşlara moral ve motivasyon sağlamak için online canlı konserlerin verildiği, egzersiz videoları yayınlanarak sosyal iletişimin sürekliliğinin sağlanmasına çalışıldığı, bilgilendirme amaçlı seminer ve programların düzenlendiği görülmüştür (İBB Koronavirüsle Mücadele Faaliyet Raporu, 2020). Bu çalışmalar süreç içerisinde deneyimlerle geliştirilmekte, koruyucu ve önleyici çalışmalar sürmektedir.

İstanbul'da Seçilmiş İlçe Belediyelerinin Sosyal Politika Uygulamaları

Çalışma kapsamında seçilen belediyeler iki grupta toplanmıştır. Bunlardan ilki nüfus yoğunluğu bakımından İstanbul'un en kalabalık üç ilçesi olan Esenyurt Belediyesi, Küçükçekmece Belediyesi ve Bağcılar Belediyesidir.. İkinci grupta Şişli Belediyesi, Pendik Belediyesi ele alınmıştır. İkinci grupta bu belediyelerin seçilme nedenleri, farklı sosyo-ekonomik ve demografik özelliklere sahip olmaları (Şeker, Ozan ve Yaman, 2021), farklı parti grupları tarafından yönetilmeleri idi.

Tablo 1: Esenyurt Belediyesi, Küçükçekmece Belediyesi ve Bağcılar Belediyesine Ait Tanıtıcı Bilgiler (1. Grup)

Belediye Adı	Nüfusu	Yüzölçümü	Bütçesi	Sorumlu Müdürlük	Personel Sayısı	Mahalle Sayısı
Esenyurt Belediyesi*	957.398	43 km2	690.469110,66	Sosyal Yardım İşleri Müdürlüğü	399 (276'sı memur, 29'u sözleşmeli 94'ü işçi)	43
Küçükçekmece Belediyesi**	792.821	37,75 km2	650.000.000,00	Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü ve Sosyal Yardım İşleri Müdürlüğü	2793 (490'ı memur, 59'u işçi, 84'ü sözleşmeli personel, 2160'ı şirket personeli)	21
Bağcılar Belediyesi***	737.206	22 km2	525.410.000,00	Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü	505 (383'ü memur, 72'si sözleşmeli personel, 50'si kadrolu işçi)	22

Kaynak: Araştırmacılar tarafından TÜİK 2021

*Esenyurt Belediyesi 2019 Faaliyet Raporu, Esenyurt Belediyesi 2020 Mali Yılı Performans Programı.

**Küçükçekmece Belediyesi 2019 Faaliyet Raporu, <https://kucukcekmece.istanbul> web sitesi,

***Bağcılar Belediyesi 2 019 Faaliyet Raporu'ndan elde edilen verilerle derlenmiştir.

Tablo 1’de çalışma kapsamında ele alınan üç büyük ilçenin genel özellikleri verilmiştir. Belediyeler tarafından sunulan hizmetlere geçmeden önce ilçelerin genel özelliklerine ve belediyelerin temel yapılarına değinmek açıklayıcı olacaktır. Esenyurt İlçesi’nin 957.398 nüfus ile İstanbul’un en kalabalık ilçesi olduğu görülmektedir. Bu nüfusun 491.843’ünün erkeklerden, 465.555’inin ise kadınlardan oluştuğu bilgisi edinilmiştir. Esenyurt İlçesi’ni 792.821 nüfus ile Küçükçekmece İlçesi takip etmektedir. Küçükçekmece İlçesindeki nüfus, 397.825 erkek, 394.996 kadından oluşmaktadır. Son olarak İstanbul’un en kalabalık üçüncü ilçesi olan Bağcılar İlçesi’ne bakıldığında ise 737.206 nüfusa sahip olduğu görülmektedir. Bu nüfusun 374.475’i erkeklerden 362.731’i ise kadınlardan oluşmuştur. Nüfus yoğunluğu bakımından en ön sıralarda olan belediyelerin personel sayısı ve niteliği kurumsal kapasitesini de belirler. Tablo 1 incelendiğinde gerek yüzölçümü gerek bütçe gerekse mahalle sayısı açısından en büyük ilçenin Esenyurt İlçesi olduğu tespit edilmiştir. Ancak personel sayısına bakıldığında en fazla personelin 2793 ile Küçükçekmece Belediye’sine ait olduğu görülmüştür. Personelin büyük bölümünün sözleşmeli ve geçici işçi statüsünde olduğu dikkat çekmektedir.

Esenyurt Belediyesi’nin çalışma kapsamında belirlenen sosyal politika alanlarındaki uygulamalarına bakıldığında; 1693 aileye gıda kolisi yardımı, sıcak yemek yardımı, alışveriş kartı yardımı ve bebek bezi ve maması yardımı, yapıldığı belirtilmiştir. 65 yaş ve üstü 6 bin 577 vatandaş için evde sağlık hizmeti, evde temizlik hizmeti ve sıcak yemek dağıtımı yapılmıştır. Nakdi yardımlar bazında ise yapılan incelemeler sonucunda sayısal verilere ulaşılammıştır. Engelli bireylere yönelik olarak da sunulan hizmetlerin yaşlı bireylere yönelik sunulan hizmetlerle paralellik gösterdiği ancak ek olarak evde fizik tedavi hizmeti ile özel gereksinimi olan çocuklar için eğitim sunulduğu görülmüştür. Esenyurt Belediyesi’nin COVID-19 sürecinde mülteci ve sığınmacılar, COVID-19 tanısı almış bireylere yönelik olarak özel bir hizmet tespit edilmemiştir. Danışmanlık desteği kapsamında ise özel gereksinimi olan çocuklara ve ailelerine psikolojik danışmanlık hizmeti verildiği belirlenmiştir. Belediyenin temel koruyucu ve önleyici hizmetler kapsamında cadde ve sokakların yıkandığı, çöp konteynerlerinin mobil araçlarla dezenfekte edildiği, maske üretim atölyesi ile günlük 16 bin maske üretildiği, sokak hayvanları için beslenme noktalarına düzenli olarak mama ve su dağıtımının yapıldığı, maske ve eldivenler için 50 ayrı noktaya özel atık kutularının koyulduğu, zabıtarlar tarafından toplu kullanım alanlarının sıklıkla kontrol edildiği, sosyal mesafe ve maske kuralına uymayan vatandaşların uyarıldığı, ilçe genelinde bulunan ve pandemi hastanelerinde çalışan sağlık personeline koruyucu siperlik dağıtımının yapıldığı ve toplu alanlara girişlerde ve çıkışlarda HES Kodu zorunluluğunun getirildiği tespit edilmiştir. Son olarak belediye kapsamında yapılan diğer hizmetlere bakıldığında ise vatandaşın moral ve motivasyonunu arttırmak amacıyla dezenfekte çalışmaları sırasında belediye personellerinin mini bir konser verdiği, çocuklar için masal terapilerinin gerçekleştirildiği, üniversite ve lise sınavlarına hazırlanan gençler için ise online eğitimlerin yapıldığı görülmüştür (<https://www.esenyurt.bel.tr>, Erişim Tarihi: 05.01.2021).

Küçükçekmece Belediyesine bakıldığında aynı yardımlar kapsamında ihtiyaç sahibi bireylere gıda paketlerinin sunulduğu, Küçükçekmece İyilik Merkezi'nde bulunan aşevi ile sıcak yemek dağıtımının yapıldığı ve yine ihtiyaç sahibi bireylere 8828 parça kıyafet yardımı yapıldığı belirlenmiştir. Nakdi yardımlarla ilgili sayısal verilere ulaşılamamıştır. Bunun yanı sıra 65 yaş ve üstü bireylerden kronik rahatsızlığı olan ve ihtiyaç sahibi bireylere ihtiyaç duydukları hizmetlerin yerine getirilmesi için ayrıca bir çalışma başlatılmıştır. Küçükçekmece Belediyesi hem engelli bireylere hem de yaşlı bireylere ulaşım desteği hizmeti de sunmuştur. Ancak mülteci ve sığınmacılara yönelik olarak, COVID-19 tanısı almış bireylere yönelik özel bir hizmet tespit edilememiştir. Danışmanlık hizmeti kapsamında ise vatandaşların “endişelerini gidermek amacıyla” psikososyal danışmanlık destek hattının hizmete sunulduğu belirtilmiştir. Bu hat ile 08.00-17.00 saatleri arasında, haftanın 6 günü belediye çalışanları tarafından yetişkin, ergen ve çocuklara terapi hizmeti sunulmuştur. Küçükçekmece Belediyesi'nde koruyucu ve önleyici hizmetler kapsamında dezenfekte çalışmaları, pazar yerlerinin ve marketlerinin, sosyal mesafe ve maske kuralının denetimi ve sokak hayvanları için mama dağıtımı yapılmıştır. Vatandaşın karantina sürecinde evdeki vakitlerini daha kaliteli bir hale getirmek için ise Küçükçekmece TV adlı Youtube kanalında aktivite, eğlence programları yayınlamıştır (<https://kucukcekmece.istanbul>, Erişim Tarihi: 05.01.2021).

Bağcılar Belediyesi'ne bakıldığında aynı yardımlar kapsamında ihtiyaç sahibi bireylere sosyal yardımların yapıldığı tespit edilmekle birlikte nakdi yardımlar kapsamında herhangi bir veriye ulaşılamamıştır. Belediye'nin 65 yaş ve üstü vatandaşlara ilde valilik ilçelerde kaymakam koordinatörlüğünde sivil bir oluşum olan Vefa Ekibi ile iş birliği sağlanarak ihtiyaçların giderilmesi noktasında hizmetler sunulduğu tespit edilmiştir. Ancak COVID-19 salgın sürecinde engelli, mülteci ve sığınmacılara yönelik özel bir hizmet sunulduğuna dair veri elde edilememiştir. Danışmanlık hizmetleri kapsamında Bağcılar Belediyesi'nin diğer belediyelerden farklı olarak kadınlara yönelik yürüttüğü çalışma dikkat çekmektedir. Bu kapsamda Kadın ve Aile Kültür Sanat Merkezi'nde görev yapan psikologların pandemi nedeniyle evde kalmak zorunda olan kadınlara canlı yayınlar aracılığıyla psikolojik destek verdiği tespit edilmiştir. Önceden belirlenen bir konu hakkında haftanın üç günü uzmanlar kadınlarla bir araya gelmiştir. Bu hizmetin amacı kadınların kaygılarını ortadan kaldırarak ruh sağlıklarını korumak olarak ifade edilmiştir. COVID-19 tanısı almış bireylere yönelik olarak da belediye tarafından uzman psikologlar aracılığıyla psikolojik desteğin verildiği tespit edilmiştir. Ramazan ayı boyunca sunulan hizmetler kapsamında 65 yaş ve üstü 100 kişiye iftar ve sahur menüsü dağıtılmıştır. Danışmanlık hizmetleri kapsamında Kadın ve Aile Kültür Sanat Merkezi psikologları tarafından çocukların kaygı düzeylerini azaltmak için ebeveynlere yönelik hazırlanan videolar yayınlamıştır. Belediyenin koruyucu ve önleyici hizmetleri arasında “sosyal mesafenin” korunması için semt pazarlarında önlem alınması, sokakların dezenfekte edilmesi, belediye binasına giriş ve çıkışlara termal kameraların yerleştirilmesi, sokak hayvanları için mama yardımının

yapılması, vatandaşı bilgilendirmek için broşürler ve afişlerin hazırlanması sayılabilir. Son olarak Bağcılar Müftüsü tarafından canlı vaaz ve mukabele derslerinin online olarak verilmesi, spor eğitmenleri tarafından çekilen videoların sosyal medyada paylaşılması ve çocuklara bilimi sevdirmek adına sosyal medya üzerinden uzmanlar tarafından eğitimlerin verilmesi farklı uygulamalar olarak gösterilebilir (<http://www.bagcilar.bel.tr>, Erişim Tarihi: 05.01.2021).

Çalışma kapsamında ikinci grupta yer alan Şişli Belediyesi, Pendik Belediyesi'nin sosyal politika uygulamalarına ait verilerin şeffaf olarak paylaşılması, politik, sosyo-demografik farklılık gösteren iki yerel refah sistemini ortaya koyması bakımından çalışma kapsamına alınmıştır. Yapılan çalışmalarda Şişli ilçesi insani gelişim endeksinde ekonomik durum, sosyal kapsama, eğitim, toplumsal cinsiyet eşitliği, sosyal yaşam kategorilerinde Türkiye genelinde ilk sıralarda yer alırken Pendik ilçesi bu göstergeler bakımından ortalamanın altında tespit edilmektedir (Şeker, Ozan ve Yaman, 2021). Pendik ilçesi aynı zamanda Covid-19'un toplumsal/sınıfsal eşitsizliğine yönelik çalışmalarda vakaların en çok görüldüğü 'yüksek ısılı' kırmızı bölgeler arasındadır (Odman ve Tülek: 2020:525).

Tablo 2: Şişli Belediyesi ve Pendik Belediyesi Tanıtıcı Bilgiler (2. Grup)

Belediye Adı	Nüfusu	Yüzölçümü	Bütçesi	Sorumlu Müdürlük	Personel Sayısı	Mahalle Sayısı
Şişli Belediyesi*	266.793	10,62 km2	670.000.000,00	Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü	2638 (337'si memur, 182'si işçi, 84'ü sözleşmeli personel, 995'i Kentyol personeli)	25
Pendik Belediyesi**	726.481	190 km2	650.000.000,00	Sosyal Destek Hizmetleri Müdürlüğü	656 (362'si memur, 72'si işçi, 222'si sözleşmeli personel)	36

Kaynak: Araştırmacılar tarafından TÜİK 2021,

*Şişli Belediyesi 2019 Faaliyet Raporu,

**Pendik Belediyesi 2019 Faaliyet Raporu, <https://www.pendik.bel.tr>

Pendik İlçesi, 726.481 nüfusa sahip olup, nüfusun 367.107'si erkek, 359.374'ü ise kadınlardan oluşmaktadır. Şişli İlçesi'nin nüfusu ise 266.793'tür ve bu nüfusun 129.931'i erkeklerden 136.862'si kadınlardan oluşmuştur. İstanbul'da yüzölçümü en büyük olan ilçe 190 km² ile Pendik İlçesidir ancak yüzölçümüne göre nüfus yoğunluğunun nispeten az olduğu söylenebilir. Belediyelere bütçe ve personel sayıları açısından bakıldığında ise 670 milyon bütçe ve 2638 personel sayısı ile Şişli Belediyesi'nin Pendik Belediyesi'nden daha ileride olduğu görülmektedir. Bu durumun belediyenin gelirleri ve kurumsallaşması ile ilgili olduğu söylenebilir. Mahalle sayısı olarak Pendik İlçesi'nin sınırlarında 36 mahalle bulunurken, Şişli İlçesi 25 mahalleye sahiptir. Son olarak Şişli Belediyesi'nde Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü, Pendik Belediyesi'nde Sosyal Destek Hizmetleri Müdürlüğü sosyal hizmetler ve yardımlarda aktif rol aldıkları tespit edilmiştir.

Sosyal politika düzenlemelerine bakıldığında Şişli Belediyesi'nin Haziran 2020 itibariyle aynı yardımlar adı altında 25.569 adet gıda destek paketi, 682 kişiye 1.364 öğün sıcak yemek dağıtımı, 4.281 kişiye 841.200 TL değerindeki Halk Kart uygulaması, Ramazan ayı boyunca 16.100 adet iftar paketi/kumanya dağıtıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca 1.161 adet hijyen paketi, 813 kişiye ilaç yardımı, engelli bireylere yönelik ise 473 adet gıda paket yardımı, uzaktan eğitime destek amacıyla 94 adet eğitim videosu, 1 haneye barınma yardımı yapılmıştır. Nakdi yardım olarak ise 161 kişiye 57.250 TL civarında nakdi yardım yapıldığı belirtilmiştir. Ayrıca 12.096 kişiye sağlık hizmeti, 65 yaş ve üzeri bireylerden 293 kişiye sağlık yardımı başlığı altında ambulans hizmeti, hastane ulaşım desteği yapılmıştır. Şişli Belediyesi ve Pendik Belediyesi diğer belediyelerden farklı olarak mülteci ve sığınmacılara özel hizmetler sunduklarını belirtmişlerdir. Bu kapsamda Şişli Belediyesi'nin 403 kişiye gıda paket yardımı ve 742 kişiye de bilgilendirme ve danışmanlık hizmetleri sunduğu bilgisi edinilmiştir. Ek olarak 200 adet hijyen paketi mülteci ve sığınmacı bireye dağıtılması planlanmıştır. Danışmanlık hizmetleri kapsamında ise 139'u yetişkin 84'ü çocuk toplam 223 birey için psikolojik destek talebinde bulunduğu ve toplam 53 seansın gerçekleştiği belirlenmiştir. Yapılan seanslarda dile getirilen en temel üç sorun COVID-19 süreci ile ilgili endişeler, anksiyete bozukluğu ve depresyondur. Şişli Belediyesi'nin COVID-19 kapsamında tanı almış vatandaşlara yönelik özel bir hizmetin olmadığı görülmüştür. Bununla birlikte koruyucu ve önleyici hizmetler kapsamında 750 adet maske ve kolonya dağıtıldığı, 36.722 dezenfekte çalışmalarının yapıldığı, sokak hayvanları için 2.298 noktada besleme alanı oluşturulduğu ve kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşlarıyla bazı hizmetlerin koordine edilmesi noktasında Okmeydanı Eğitim Araştırma ve Şişli Etfal Hastaneleri çalışanları için 256 oda tahsis edildiği tespit edilmiştir. Son olarak diğer hizmetler başlığına bakacak olursak ise 565.000 adet İHE Akdeniz Ekmeği dağıtımı yapılmıştır (<https://www.sisli.bel.tr>, Erişim Tarihi: 05.01.2021).

Pendik Belediyesi'ne bakıldığında aynı yardımlar kapsamında 13.216 adet gıda paketi, her gün ortalama 230 aileye sıcak yemek, 5.828 adet hijyen paketi, 93 adet dijital hasta yatağı, 70 adet alez, 63 adet sünger yatak, 21 adet tekerlekli

sandalye, 7 adet havalı hasta yatağı, 2 kişiye de soba verildiği tespit edilmiştir. Ayrıca belediye tarafından ayda ortalama 34 ev temizlenmiştir. Ramazan boyunca iftar ve sahur paketleri dağıtılmıştır. Nakdi yardım olarak ise 3.987 aileye 804.000 TL gıda harcaması yardımı, 1.221 aileye 181.120 TL gıda kartı bağı, 11.419 aileye 1.741.800 TL gıda, 11.776 aileye 3.600.685 TL nakit yardımı, 16 aileye 23.900 TL eşya harcaması, 371 aileye 65.900 TL medikal malzeme harcaması yardımı yapıldığı bilgisi edinilmiştir. Böylece toplam nakdi harcama 6.417.405 TL olarak gerçekleşmiştir. 65 yaş ve üstü vatandaşlara yönelik olarak evde temizlik hizmeti, 3 kişiye psikolojik danışmanlık hizmeti ve 2 kişiye ise atölye çalışmaları kapsamında bahçe bakım kursu verildiği görülmüştür. Engelli vatandaşlarına yönelik olarak da engelli bireyler aileleri ile değerlendirilmiş ailelere sosyal yardımlar verilmiştir. Mülteci ve sığınmacılara yönelik medikal malzeme harcaması yardımı, gıda yardımı, nakdi yardımlar ile bilgilendirme ve danışmanlık hizmeti verildiği görülmüştür. Diğer belediyelerde de olduğu gibi Pendik Belediyesi'nde de COVID-19 ile mücadele kapsamında bir Koronavirüs Psikolojik Destek Hattı kurularak psikologlar tarafında toplam 169 kişiye hizmet verilmiştir. Dile getirilen en temel sorunların başında kaygıyı doğru yönetme ve kaygıyla baş etme süreçleri, kaygı ve yıkımları konusunda destek olma, panik atak ve obsesif kompulsif bozukluklar (OKB) olduğu tespit edilmiştir. Bu hizmetlerin yanı sıra COVID-19 tanısı almış bireylere yönelik aş ve hijyen paketleri yardımı yapılmıştır. Koruyucu ve önleyici hizmetler kapsamında personellere kişisel koruyucu tedbirler (maske, ateş ölçer, kolonya, el dezenfektanı) uygulandığı, birçok personelin evden çalışmaya geçtiği, vatandaşın kuruma gelmeden çağrı merkezi üzerinden başvuru yapabilme imkânı oluşturulduğu, vatandaşa yönelik sosyo-ekonomik yardımların artırıldığı ve evlerine teslim edildiği belirtilmiştir. Ayrıca Pendik Belediyesi ile yapılan görüşmelerde ihtiyaç sahibi bireylerin tespitinde STK'lardan destek alındığı bilgisi edinilmiştir (<https://www.pendik.bel.tr>, Erişim Tarihi: 05.01.2020).

Tartışma ve Sonuç

COVID-19 virüsü Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkmış kısa bir zamanda dünyanın tüm kentlerine yayılarak pandemi özelliğini almış, nerdeyse virüsün görülmediği tek bir bölge kalmamıştır. Günümüz küresel dünyasında yaşananlar sistemik olarak uluslararası, ulusal ve yerel düzeydeki tüm bölgeleri, yönetsel yapıları ve sosyo-ekonomik sistemleri etkilemekte, riskler artık sadece belli bir bölgeyle kalmamakta küresel bir nitelik kazanabilmektedir. Buna karşılık küresel risklere verilen yanıtlar ulusal devletler ve yerel düzeydeki refah kaynakları ve politikalarının bu sürece uyarlanması ve dönüşmesi olarak gerçekleşmektedir. Gerçekten de COVID-19 salgını ulusal devletlerin kendi sınırlarına kapanma, ulusal ve yerel refah sisteminin tüm kaynaklarını seferber etme ve salgının yarattığı ekonomik krizle baş etme durumunda bırakmıştır. Bu süreçte ulus devletlerin sosyal refah kapasitesi ve yerel refah sistemlerinin dayanıklılıkları adeta sınandığı bir dönem yaşanmaktadır. Bu

süreç yeni liberal politikalarla gittikçe sosyal politika alanından çekilmeye başladıkları, sorumlulukları yerele ve sivil topluma yeniden yüklemeye dönük düzenlemelerin hızla hayata geçirildiği bir dönemde yaşanmaktadır.

Pandemi sürecinde her refah devleti kendi tarihsel, ekonomik, kültürel, sosyal niteliği ve kapasitesiyle toplumsal sorunlarla baş etme mekanizmaları üretmektedir. Ayrıca toplumsal sorunların ve belirli bir yerellikteki sosyal risklerin büyüklüğü, niteliği ve politik hale gelmesi, bu sorunların ve risklerin yerel politika gündemine alınmasını etkilediği bilinmektedir. Bazı durumlarda, yerel ihtiyaçlar ve grupların özellikleri, yerel yönetimlere baskı yaparak ihtiyaçların karşılanması yönünde bir etkide bulunabilir. Konuya savunmasız gruplar açısından baktığımızda ise yoksul aile ve bireylerin, göçmen ve sığınmacıların belediyelerin gündeminde yer almasının, yerelde oluşan güç ilişkilerine, mevcut kurumsal düzene bağlı olduğu söylenebilir.

Bu makalede küresel bir salgının Türkiye’de yerelin sosyal politika uygulamalarını nasıl etkilediği İstanbul ili sınırları içinde nüfus yoğunlukları, temel sosyo-ekonomik göstergeleri ve insani gelişim endeksleri göz önüne alınarak seçilmiş beş belediye üzerinden (Esenyurt Belediyesi, Bağcılar Belediyesi, Küçükçekmece Belediyesi, Pendik Belediyesi ve Şişli Belediyesi) doküman analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir. Araştırmanın verileri belediyelerin resmi internet sitelerinde yayınlanan faaliyet raporları, haberler, istatistiklerden elde edilmiştir. Bu çalışma kapsamında incelenen İBB, salgın sürecini pandemi ilan edilmeden izleyen ve önlem alan metropol belediyelerinden biri olarak doğru bilgilendirme, şeffaflık, ilçe belediyeleri ve yerel refah sisteminin diğer aktörleri ile iletişim ve koordinasyon gibi yönetim ilkeleri ve stratejileri belirlediği görülmüştür. Bununla birlikte süreç içinde merkezi yönetim ile koordinasyon eksikliği, bazı hizmetlerin yasal düzenlemeler gereği yaşama geçirilemediği bir süreç yaşandığı tespit edilmiştir. Esasen sosyal haklar bağlamında ulusal bir sosyal politika eksikliği ve bu süreçte yerelde ani gelişen, acil ihtiyaçlara yönelik hizmetlere, taleplere cevap vermedeki zorluklar belediyelerin daha fazla yerel halk tarafından baskıya maruz kalmalarına neden olduğu söylenebilir.

Makale kapsamında sosyal politika uygulamalarının seçilmiş ilçe belediyeleri bağlamında incelendiğinde Bağcılar Belediyesi, Küçükçekmece Belediyesi ve Esenyurt Belediyesi hem nüfus yoğunluğu yüksek, sosyo-ekonomik düzeyleri ortalamanın altında belediyeler olarak tespit edilmiştir. Sosyal politika kapsamında verdikleri hizmetler değerlendirildiğinde tüm belediyelerin salgına yönelik koruyucu-önleyici hizmetlere öncelik verirken, sosyal yardım ve hizmetlerin oldukça sınırlı ve farklı gereksinimleri karşılama konusunda yetersiz olduğu tespit edilmiştir. Esasen Türkiye’de belediyeler yapılan yasal düzenlemelerle sosyal politika alanında önemli sorumluluklar yüklenmiş olsa da genellikle bu sorumlulukları asli görev olarak görmedikleri söylenebilir (Urhan, 2014). Bu durum belediyelerin gelirleri, kurumsal kapasiteleri ve merkezi yönetim-yerel yönetim ilişkisiyle ilgilidir. Bağcılar Belediyesi, Esenyurt Belediyesi, Küçükçekmece Belediyesi ilçe belediyeleri değerlendirildiğinde Küçükçekmece Belediyesi’nin kurumsal kapasite ve bütçe

açısından diğerlerinden farklılaştığı görülmektedir. Esenyurt ilçesi İstanbul'un en fazla nüfusa sahip ilçesi olmakla birlikte Belediye'nin 399 personeli ve bütçesiyle kurumsal kapasitesinin bu nüfusa hizmet edecek yeterlikte olmadığı tespit edilmiştir. Yerleşme belediyeler açısından fırsatlar barındırırken kuumsallaşmasını tamamlamamış ülkelerde merkezi yönetimin bir uzantısı olarak işlev görmektedir. Hizmetlerin planlanması ve koordinasyonunda merkezi yönetimin belediyeleri paydaş olarak kabul etmesi bu sorunu gidermede önemli bir adım olacaktır. Alanda sosyal politika düzenlemeleri ve uygulamalarında merkezi yönetim ile koordinasyon eksikliği hemen hemen tüm belediyelerde görülmekle birlikte politik ayrışmalar belediyeleri bazı hizmetlerin geliştirilmesinde engel olabildiği de söylenebilir. Ayrıca sosyal hakların kurumsallaşmadığı, enformel mekanizmalar ve sınırlı sosyal koruma düzenlemelerine sahip Türkiye gibi ülkelerde, sığınmacı, mülteci, engelli gibi sosyal sigorta kapsamına alınmayan gruplara götürülen kamusal hizmetlerin de sınırlı ve zayıf olacağı öngörülebilir. Bağcılar Belediyesi, Küçükçekmece Belediyesi ve Esenyurt Belediyesi'nin mülteci ve sığınmacı gibi sosyal koruma ağında bulunmayan gruplara yönelik farklılaşmış hizmetleri olmadığı görülmektedir. Yerel refah kaynaklarında sivil toplum, din, aile ve akrabalık ilişkilerine dayalı dayanışma formları da pandeminin niteliği ve zararı, alınan önlemlerin katılığı dikkate alındığında bu tür bir riskle baş etme de sınırlı kalacaktır. Bu süreç tüm nüfus gruplarını aynı şekilde etkilemese de toplumun genelinde ekonomik ve sosyal sorunlara yönelik çözüm üretmekle ilgili güçlü talepler yaratarak refah devleti kapasitesinin ve vatandaşa en yakın yönetsel ve politik birimler olan yerel yönetimlerin kapasitelerini artırma ve güçlendirilmesi için bir fırsat olarak yorumlanabilir.

Bu konudaki farklılaşmaları sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeylerine sahip iki farklı refah sisteminde incelenen ikinci grupta Şişli Belediyesi ve Pendik Belediyesi uygulamaları ele alınmıştır. Makalede belediyeler arasında bir karşılaştırma yapma amacı güdülmekle birlikte COVID-19 ile mücadelede yerel yönetimlerin yerel refah sistemlerine göre farklı refah çıktıları olabileceği önemli bir sorun olarak görülmektedir. Bu bağlamda elde edilen bulgulara göre, Pendik Belediyesinin gerek nüfusu gerek yüzölçümü gerek personel ve mahalle sayıları bakımından Şişli Belediyesine oranla daha yüksektir, ancak kurumsallaşmanı tam anlamıyla gerçekleştirmediği göze çarpmaktadır. Yoksulluğun ve işçi sınıfının daha yoğun yaşadığı bir bölge olması nedeniyle sosyal yardımlara daha fazla ağırlık verdiği söylenebilir. Yoksulluk, yoğun yaşandığı bölgelerde belediyelerin bazı hizmetleri şekillendirmelerinde ve sosyal yardımların sunulmasında baskı yapabilmektedir. Şişli Belediyesi'nin ise COVID-19 ile mücadele kapsamında sunmuş olduğu hizmetleri daha sistematik ve sürekli bir biçimde sunabildiği tespit edilmiştir. Kurumsal kapasitelerine bakıldığında Şişli Belediyesi'nin insani gelişme endeksinin tüm boyutlarında yüksek puanlara sahiptir ve kurumsal kapasitesi bakımında makale kapsamındaki diğer tüm belediyelerden farklılaşmaktadır. Belediye hizmetlerinin yürütülmesinde görevli personel sayısı Pendik Belediyesi'ndeki personel sayısından

yaklaşık dört kat fazladır. Sosyal politika uygulamaları ve harcamalarına yönelik bilgi paylaşımında diğer tüm belediyelerden daha şeffaf olduğu gözlenmiştir. Gerçekten de COVID-19 pandemisi gerek merkezi yönetimlerde gerekse yerel yönetimlerde kurumsallaşma ve hizmetlerin şeffaflığı konusundaki kemikleşmiş sorunları gün yüzüne çıkarmaya başlamıştır. Sosyal yardımlar ve destek hizmetlerinin sunulma biçimi ve harcamaların şeffaflığı bu sorunların ön sıralarında yer almaktadır. Çalışma kapsamında belediyeler tarafından sunulan sosyal yardımlar ve destek hizmetlerinin miktarları açısından birtakım bilgiler talep edilmiş ancak birçok belediyenin bu taleplere olumsuz yanıt verdiği görülmüştür. Bazı belediyeler ise bilgilerin gizliliğini öne sürerek istenilen bu belgelerin paylaşılamayacağını ifade etmiştir. Ancak çalışma kapsamında istenilen bu belgelerde herhangi bir müracaatçı grubuna ilişkin özel bir bilgi söz konusu olmayıp resmi güncel verilerin paylaşılması üzerine talep edilmiştir.

Pandemi sürecinde, yerel halkın ihtiyaçlarının tespiti, temel ve acil ihtiyaçlarının karşılanması, yoksul aile ve bireylere, kadın, engelli ve yaşlılara, mülteci ve sığınmacılara yönelik spesifik düzenlemeler ve uygulamalara yönelik incelemede, Pendik Belediyesi aynı ve nakdi sosyal yardımlara ağırlık vermekle birlikte her iki belediyenin danışmanlık ve psiko-sosyal destek hizmetleriyle güçlendirme çalışmaları yürüttükleri görülmektedir. Ancak bu hizmetlerin kapsadığı nüfus bakımında oldukça düşük olduğu ve insan kaynakları açısından Pendik Belediyesi'nin daha dezavantajlı olduğu söylenebilir.

Sonuç olarak metropol kentin ilçe belediyelerinin sosyal politika alanındaki uygulamalarına bakıldığında, kurumsallaşma, gelir ve insan kaynakları kapasiteleri ile doğrudan ilişkili olduğu söylenebilir. Genellikle tüm belediyelerin kendi sınırları içinde gıda, giyim, bebek bezi, temizlik malzemesi, koruyucu malzemeler temini gibi hizmetler sunduğu görülmektedir. Psikolojik danışmanlık, telefon danışmanlığı, video ve canlı internet yayın ve bilgilendirici seminerler, Bağcılar Müftüsü canlı çevrimiçi vaaz vermesi gibi teknolojinin kullanımıyla ilgili yeni deneyimler kazandıkları görülmektedir. Bu deneyimlerden elde edilen bilgi ve hizmetlerin sürdürülme olasılıkları da yüksektir. Ancak İstanbul gibi farklı yoksulluk türlerinin bir arada yaşandığı ve yoksulluğun derinleştiği bir kentte, her bir yerel refah sisteminin kendi yönetsel, mali kapasitesi, işgücü piyasasının yapısı, sivil toplumun gücü oranında farklı refah çıktıları alınacağı dikkate alınmalıdır. Yoksulluğun artışı ve ihtiyaçların, nüfus gruplarının heterojenliğine bağlı olarak topluluk ve topluluklar içindeki kırılgan grupların dayanaklıklarının artırılmasına yönelik sosyal politikalar merkezi yönetimle koordineli biçimde yürütülmesinin önemi belirtilmelidir. Bu anlamda COVID-19 sürecinin yerel refah sistemindeki etkileri ve belediyelerin sunduğu sosyal hizmet ve yardımların refah çıktılarına yönelik çalışmalar, bu uygulamaların başarısının değerlendirilmesine ve yeni hizmetler geliştirilmesine rehber olabilir.

KAYNAKÇA

- Ataay, F. (2015). “Neoliberal Reformlar, Devletin Yeniden Yapılandırılması ve Kamu Hizmetlerinde Dönüşüm”, **Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi**, (30): 20-39.
- Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2020). [https://www.ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/haberler/bakan-selcuk-sosyal-koruma-kalkani-kapsaminda-yaptigimiz-yardimlarin-tutari-45-5-milyar-liraya-yaklasti/\(06.02.2021\)](https://www.ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/haberler/bakan-selcuk-sosyal-koruma-kalkani-kapsaminda-yaptigimiz-yardimlarin-tutari-45-5-milyar-liraya-yaklasti/(06.02.2021)).
- Arıkoğa, E. (2004) “Yönetimde Değişim Süreci ve Yönetişim: İstanbul Konseyi Örneği”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, İstanbul: Marmara Üniversitesi SBE.
- Arın, T. (1997). “Sosyal Hakların Emek Gücünün Meta Niteliği Üzerindeki Etkileri”, **Dünyada ve Türkiye’de Kamu Girişimciliğinin Geçmişi**, İstanbul: TMMOB Yayını, 323-327.
- Arın, T. (2004). “Refah Devleti Sosyal Güvenliğin Yoksulluğu”, Neşecan Balkan ve Sungur Savran (hzl.), **Neoliberalizmin Tahribatı Türkiye’de Ekonomi, Toplum ve Cinsiyet**, içinde (68-93), İstanbul: Metis Yayınları 69.
- Artan, T. (2012). **Yerel Yönetimlerde Sosyal Hizmetler**, Ankara: SABEV.
- Avcı, E. (2020). *Covid-19 Krizi Yerel Yönetimlerin Pandemiyle Mücadelesi (4)*. Sivil Sayfalar. [https://www.sivilsayfalar.org/2020/05/08/yerel-yonetimlerin-pandemiyle-mucadelesi-4-salginla-mucadelede-butunluklu-bir-politika-gerekli/\(Erisim-Tarihi: 21.01.2020\)](https://www.sivilsayfalar.org/2020/05/08/yerel-yonetimlerin-pandemiyle-mucadelesi-4-salginla-mucadelede-butunluklu-bir-politika-gerekli/(Erisim-Tarihi: 21.01.2020))
- Baggiani, A., Briani, S., Luchini, G., Giraldi, M., Martino, M. C., Porretta, A., Totaro, M. ve Privitera, G. (2020). “Management Of Healthcare Areas for the Prevention of COVID-19 Emergency in an Italian Teaching Hospital (Pisa, Tuscany): A Hospital Renovation Plan”, **Enfeksiyon Kontrol ve Hastane Epidemiyolojisi**, Cambridge University Press, 1-6, doi: 10.1017/ice.2020.177.
- Bayraktar, U. (2020). “Pandemide ve Sonrasında Yerel Yönetimler İçin Politika Önerileri”, [https://www.istanpol.org/post/pandemide-ve-sonrasında-yerel-yonetimler-icin-politika-onerileri \(08.02.2021\)](https://www.istanpol.org/post/pandemide-ve-sonrasında-yerel-yonetimler-icin-politika-onerileri (08.02.2021)).
- Berg-Weger, M. ve Morley, J. E. (2020). “Loneliness and Social Isolation in Older Adults During the Covid-19 Pandemic: Implications for Gerontological Social Work.”https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7156792/pdf/12603_2020_Article_1366.pdf (Erişim tarihi: 25.04.2020).
- Boys, D.C., Alaux, C., Eymeri-Douzans, J. M.&Saboune, K. (2020). “France and COVID-19: A Centralized and Bureaucratic Crisis Management vs Reactive Local Institutions. In Good Public Governance in a Global Pandemic”, Paul Joyce, Fabienne Maron&Purshottama Sivanarain Reddy (Eds.), Brussels: **The International Institute of Administrative Sciences**, 279-289.
- Brandily, P., Brébion, C., Briole, S. ve Khour, L. (2020). “A Poorly Understood Disease? The Unequal Distribution of Excess Mortality Due to COVID-19 Across French Municipalities”, Norwegian School of Economics (NHH) Department of Economics Discussion Paper. August 2020. **Science**

- Research Network Electronic Paper Collection.**
https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3682513 (14.01.2020).
- Britwum, K., Catrone, R., Smith, G.D. ve Koch, S. (2020) “A University-Based Social Services Parent-Training Model: A Telehealth Adaptation During the COVID-19 Pandemic”. **Behavior Analysis Practice**, 13, 532–542 (2020).
<https://doi.org/10.1007/s40617-020-00450-x>
- Capano, G., Howlett, M., Jarvis, D. S. L., Ramesh, M. ve Goyal, N. (2020). “Mobilizing Policy (In) Capacity to Fight COVID-19: Understanding Variations in State Responses”, **Policy and Society**, 39(3), 285-308, DOI: 10.1080/14494035.2020.1787628
- Comas-Herrera, A., Fernandez, J., Hancock, R., Hatton, C., Knapp, K., McDaid, D., Malley, J., Wistow, G.& Wittenberg, R. (2020). “COVID-19: Implications for the Support of People with Social Care Needs in England”, **Journal of Aging & Social Policy**, 32:4-5, 365-372, DOI: 10.1080/08959420.2020.1759759.
- Çam, Ç. A. (2012). “Yerelleşme, Yerel İktidar ve Yerel Demokrasi”. Yayınlanmamış doktora tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi SBE.
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, (2021). <https://yerelyonetimler.csb.gov.tr/> (11.05.2020).
- Çöpoğlu, M. (2020). “Sosyal Belediyecilikten Sosyal Politikaya Geçiş Bağlamında Sakarya Büyükşehir Belediyesi Hizmetlerinin Değerlendirilmesi”, **Yönetim Bilimleri Dergisi**, 18 (37), 685-704.
<https://doi.org/10.35408/comuybd.722401>
- De Souza, C.D.F., Machado, M.F. ve Do Carmo, R.F. (2020). “Human Development, Social Vulnerability and COVID-19 in Brazil: a Study of the Social Determinants of Health”, **Infect Dis Poverty**, 9, 124.
<https://doi.org/10.1186/s40249-020-00743-x> (Erişim Tarihi 30.01.2021).
- Debre, M. ve Dijkstra, H. (2020). “Covid-19 and Policy Responses By International Organizations: Crisis Of Liberal International Order Or Window Of Opportunity?”, **NestIOR Working Paper**, 5 July 2020.
<https://www.nestior.eu> (Erişim Tarihi 25.01.2021).
- Demirbilek, Y., Pehlivan Türk, G., Özgüler, Z. Ö. ve Alp Meşe, E. (2020). “COVID-19 Outbreak Control, Example Of Ministry Of Health Of Turkey”, **Turkish Journal of Medical Sciences**, 50, 489-494, doi:10.3906/sag-2004-187.
- Devine, P. (2009) “1970’ler ve Sosnrası: Enflasyonun Ekonomi Politikği ve Sosyal Demokrasinin Krizi”, **21. Yüzyılda Karl Polanyi’yi Okumak Bir Siyasi Proje Olarak Piyasa Ekonomisi**, içinde (57-76), Ayşe Buğra ve Kaan Ağartan (Eds), İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Durdu, Z. (2009). “Modern Devletin Dönüşümünde Bir Ara Dönem: Sosyal Refah Devleti”, **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)**, 22, 37-50.

- Dünya Sağlık Örgütü (2020). <https://www.who.int/news-room/q-a-detail/q-a-coronaviruses> (Erişim tarihi: 29.04.2020).
- Enstitü İstanbul COVID19 Araştırmaları, (2020) “Dünya Kentlerinde Yerel Yönetimlerin COVID-19 Önlemleri” <https://enstitu.ibb.istanbul/covid19/yerel-yonetimler/> (01.02.2020).
- Esping-Andersen, G. (2006). “Toplumsal Riskler ve Refah Devletleri”, Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder (Ed.). **Sosyal Politika Yazıları** içinde, 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 33-53.
- Goodin, R. E., Headey, B., Muffels, R. ve Dirven, H. J. (1999). **The Real World Capitalism**. United Kingdom: Cambridge University Press.
- Güler, B. G. (2006). “Sosyal Devlet ve Yerelleşme”, Memleket Siyaset Yönetim, 1 (2). <http://www.yayed.org/uploads/yuklemeler/msy-2-2.pdf> (28.02.2021)
- Güzel, A., Okur, A. R. ve Canikoğlu, N. (2012). **Sosyal Güvenlik Hukuku**. 14. Basım, İstanbul: Beta Yayınları.
- Hobsbawm, E. J. (2003). **Devrim Çağı 1789-1848** (3. Baskı). Çev. Bahadır Sina Şener, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- İstanbul İstatistik Ofisi (2020). “En Yüksek İşsizlik Gençlerde” İBB kurumsal haber. <https://www.ibb.istanbul/News/Detail/36627> (05.01.2021).
- Keleş, S. (2008). “Türkiye’de Sosyal Belediyecilik Uygulamaları ve Ankara Büyükşehir Belediyesi Örneği”, (Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 56.
- Keyder, Ç. (1992) “İstanbul’u Nasıl Satmalı?” **İstanbul**, 3, 81-85.
- Kongar, E. (2007). **Sosyal Çalışmaya Giriş**, Ankara: SABEV Yayınları.
- Koray, M. (2008). **Sosyal Politika**, Ankara: İmge Yayınevi.
- Koray, M. ve Temiz, H. E. (2014), “Merkezi Yönetimle İlişkiler, Kısıtlar ve Harcamalar Çerçevesinde Sosyal Belediyecilik ve Dört Büyükşehir Belediyesi Açısından Uygulamalar”, **Çalışma ve Toplum**, 3 (42), 11-59.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi (2020) Koronavirüsle Mücadele Faaliyet Raporu, Mayıs- Haziran 2020. <https://koronavirus.ibb.istanbul/wp-content/uploads/2020/12/covit-bulten-mayis-haziran-YEDEK01.pdf> (05.01.2020).
- Lichfield, G. (2020). *We Are Not Going Back To Normal*, <https://www.technologyreview.com/2020/03/17/905264/coronavirus-pandemic-social-distancing-18-months/> (Erişim Tarihi 30.01.2020).
- Makarychev, A. ve Romashko, T. (2021).”Precarious Sovereignty in a Post-liberal Europe: The COVID-19 Emergency in Estonia and Finland”, **Chinese Political Science Review**. 6, 63–85. <https://doi.org/10.1007/s41111-020-00165-y>.
- Marshall, T. H. (2006). “Yurttaşlık ve Sosyal Sınıf”, Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder (Ed.), **Sosyal Politika Yazıları**, içinde (19-32), 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.

- Mok, K. H., Ku, Y. ve Yuda, T. K. (2020). “Managing The COVID-19 Pandemic Crisis And Changing Welfare Regimes”, **Journal of Asian Public Policy**, DOI: 10.1080/17516234.2020.1861722.
- Odman, A. ve Tülek, M. (2020). “Covid-19 Pandemisi Döneminde Sosyomekansal Eşitsizlikler ve Veri / Halk Sağlığı İlişkisi”, *Türk Tabipler Birliği Altın Ay Değerlendirme Raporu*.
- OECD (2020). *Coronavirus (COVID-19): Cities Policy Responses*.
<https://www.oecd.org/turkey/oecd-opens-istanbul-centre-for-global-relations-to-support-work-with-partner-countries.htm>.
- Öztürk, H. ve Gül, H. (2012), “Sosyal Belediyecilik Sosyal Devlet ve Sosyal Haklara Bir Alternatif mi?”, **Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu IV Bildiriler**, (İstanbul: Petrol İş, 377-392.
- Qiu J, Shen B, Zhao M, Wang Z, Xie B, Xu Y. A (2020). “Nationwide Survey of Psychological Distress Among Chinese People in the COVID-19 Epidemic: Implications and Policy Recommendations”. **Gen Psychiatr**, 6;33 e100213 doi:10.1136/gpsych-2020-100213.
- Rajadhyaksha, M. (2020). “Five lessons for local governments during COVID-19-April 2020”, <https://www.opml.co.uk/blog/five-lessons-for-local-governments-during-covid19> (05.01.2021).
- Roberts, A. (2020). “The Third and Fatal Shock: How Pandemic Killed the Millennial Paradigm”, **Public Administration Review**, 80(4) 603–609.
- Saad-Filho A. (2020). “From COVID-19 to the End of Neoliberalism”, **Critical Sociology**. 46(4-5), 477-485. doi:10.1177/0896920520929966.
- Sağ, V. ve Aslan, M. (2001). “Ulus, Uluslaşma ve Ulus Devlet”, **C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi**, 25(2), 173-183.
- Sandher, J. ve Kleider, H. (2020). *COVID-19 Could Change The Welfare State Forever*, **World Economic Forum**. 30.June.2020
<https://www.weforum.org/agenda/2020/06/coronavirus-welfare-state-covid19/> (Erişim Tarihi: 05.01.2020).
- Sarantakos, S. (1993) **Social Research**, Australia: MacMillan Education.
- Saunier, P. Y. (2008). *Introduction Global City, Take 2: A View From Urban History*, <https://Halshs.Archives-Ouvertes.Fr/Halshs-00322841>, Erişim tarihi: 25.04.2020.
- Sobacı, M. Z. (2007). “Yönetişim Kavramı ve Türkiye’de Uygulanabilirliği Üzerine Değerlendirmeler”, **Yönetim Bilimleri Dergisi**, 5 (1): 219-235.
- Şaylan, G. (2003) **Değişim küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi**. 2. Baskı, İstanbul: İmge Kitabevi.
- Şeker, M., Ozan, C. ve Yaman, B. (2021). **Yerleşen İnsani Gelişme**. İstanbul: İncev.
- Tarlan, K. V. (2020). “Pandemi Günlerinde Göçmen/Mülteci Emegi: Geçmiş, Bugün, Gelecek”. **Birikim Dergisi**,
<https://www.birikimdergisi.com/guncel/10125/pandemi-gunlerinde-gocmen-multeci-emegi-gecmis-bugun-gelecek> (20.01.2020).

- The Academy of Medical Sciences (2020). "Understanding People's Concerns About the Mental Health Impacts of the COVID-19 Pandemic" <https://acmedsci.ac.uk/file-download/99436893> (24.04.2020)
- Tokol, A. ve Alper, Y. (Ed.). (2018). **Sosyal Politika**. Bursa: DORA Basım-Yayın Dağıtım Ltd. Şti.
- Urhan, G. (2014). "Sosyal Yardım Rejiminin Yerel Düzeyde Örgütlenmesi: Beykoz Örneği", (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Urhan, G. (2018). "Yerel Refah Sisteminin Oluşumunda Belediye yardımları ve Yardım Alma Deneyimi: İşlev ve Sonuçları Açısından Bir Değerlendirme". Denizcan Kurtlu (Ed.) **Sosyal Yardım Alanlar** içinde. İstanbul: İletişim Yayınları.
- <https://koronavirüs.ibb.istanbul>, (05.01.2021).
- <https://www.esenyurt.bel.tr>, (05.01.2021).
- <https://kucukcekmece.istanbul>, (05.01.2021).
- <http://www.bagcilar.bel.tr>, (05.01.2021).
- <https://www.sisli.bel.tr>, (05.01.2021).
- <https://www.pendik.bel.tr>, (05.01.2021).